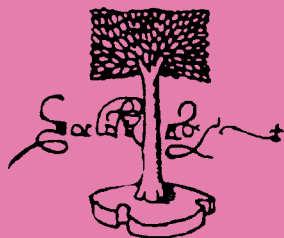

Año LI. urtea
127 - 2019
Urtarrila-ekaina
Enero-junio

FONTES LINGVÆ VASCONVM STVDIA ET DOCUMENTA

SEPARATA

Olaibarko aldaeraren inguruan

(Lehen erdia: iparraldeko herriak)

Koldo ARTOLA

Olaibarko aldaeraren inguruan

(Lehen erdia: iparraldeko herriak)

Acerca de la variedad de Olaibar (1 - Primera mitad: pueblos del norte)

On the Olaibar variety (1 - First half: northern villages)

Koldo ARTOLA
Donostiako Aranzadi Zientzi Elkarteko Etnografi Sailekoa
kmartola@gmail.com

Esker biziak damazkiot lana irakurri eta zenbait iradokizun egin didan Xabier semeari, Euskal Filologian lizentziaduna denari.

Jasotze data: 2018/09/17. Behin-behineko onartze data: 2018/10/08. Behin betiko onartze data: 2018/10/30.

LABURPENA

Olaibarko hau Louis-Lucien Bonaparte euskalariak Iruñe ondo-ondoko Atarrabia herria hegoaldeko mugatzat harturik, Ezkaba menditik iparralderanzko Ezkabarte, Olaibar eta Odieta izeneko ibarrak besarkatuz osatu zuen. Aldaera honekin, *Erroibar*, *Aurritz*, *Artzibar* eta *Eguesibar* deiturikoeekin batera, printzeak *cispamplonés* deitu zuen azpieuskalkia marraztu zuen, hau guztia *Hegoaldeko goi-nafarrera* deitu ere egin zuen euskalkiaren barruan. Saio honetara aldaera honen iparraldeari dagozkion zenbait herritan duela hogeita hamar urte inguru bildu genituen grabazioetatik ateratako hainbat testu ekarri dugu.

Gako hitzak: Hego-nafarrera; Olaibarko aldaera; Odieta; euskal dialektologia.

RESUMEN

Esta de Olaibar fue así denominada por el príncipe Louis-Lucien Bonaparte cuando definió su clasificación dialectal del euskara. Fijó el punto más meridional de la variedad en el pueblo de Villava, junto a Pamplona, extendiéndola al norte del monte Ezkaba y abarcando los valles de Ezkabarte, Olaibar y Odieta. Con esta variedad, la quinta, sumada a las de *Erro*, *Burguete*, *Arce* y *Egüés*, completó lo que él denominó subdialecto *cispamplonés*, dentro del dialecto *alto navarro meridional*. A este ensayo traemos ahora textos recogidos en la parte más septentrional de la variedad, hace ahora unos treinta años.

Palabras clave: Euskera navarro meridional; variedad de Olaibar; Odieta; dialectología vasca.

ABSTRACT

The Olaibar variety was given its name by Prince Louis-Lucien Bonaparte when he made his dialectal classification of the Basque language. He located the southernmost point of the variety in the town of Villava, near Pamplona, from which it spreads north of Mount Ezkaba, encompassing the valleys of Ezkabarte, Olaibar and Odieta. This variety, the fifth, completed, along with the *Erro*, *Burguete*, *Arce* and *Egüés* varieties, what he called the *cispamplonés* subdialect of the *southern upper Navarrese* dialect. This article offers texts collected from the northernmost part of the area some thirty years ago.

Keywords: Southern Navarrese Basque; Olaibar variety; Odieta; Basque dialectology.

1. SARRERA GISA. 2. ALDAERA HONEN EZAUGARRI BATZUK. 3. DATUEN TRANSKRIPZIORAKO OHARRAK. 4. SAIO HONETAKO BERRIEMAILEEN ZERRENDA. 5. GASKUE. 5.1. Modesto Artze Muskiz. 5.2. Eusebio Iraizoz Villanueva. 6. GELBENTZU. 6.1. Pedro Oiartzun Orkin. 7. LATASA. 7.1. Martin Zenoz Elizondo. 7.2. Martin Elizondo Aragon. 8. ERRIPA. 8.1. Luis Urtasun Pagoto. 9. GENDULAIN. 9.1. Miguel Olaberria Ripa. 10. ERREFERENTZIAK.

1. SARRERA GISA

Aldi honetan, Bonaparte printzeak, *cispamplonés* azpieuskalkiaren barruan, *Olaibar* izenaz sailkatu zuen aldaerari egokituriko herri batzuetako euskarazko laginen berri ematera gatoz. Herriok Odietako Gaskue, Gelbentzu, Latasa, Erripa-Gendulain, Ziaurritz eta Anotzibar dira, alde batetik (hau da, Odieta ibarreko herri guztiak Ostitz izan ezik), gehi Ezkabarteko Anotz eta aldaerari izena bera ematen dion Olaibar ibarreko Olaitz, bestetik.

Ditugun datuek saio bakarrerako neurria gainditzen dutenez, bi zatitan egitea erabaki dugu. Lehenengo honetara, nonbaitetik hasi behar eta, aipatu herrietatik aurreneko lauretan inoiz jaso izandako informazioa dakargu, beste gainerakoetan eskuraturikoa hurrengo baterako utzita.

Pedro de Yrizarrek, 1992an argitaratu *Morfología del verbo auxiliar alto navarro meridional* lanean, aldaera honetan azpialdaerarik ez ikusi izana lagungarria izan zaigu bereizketarik ez egin behar izateko.

2. ALDAERA HONEN EZAUGARRI BATZUK

Esku artean ditugun ekaiei begiratu batzuk eman ondoren, nabarmentzeko modukoak iruditu zaizkigun ezaugarri batzuk aipatuko ditugu jarraian, beste batzuk, agian ezagunegiak direlako edota behar besteko garrantzia eman ez diegulako, bazter geratuko badira ere.

$E + a = ia$ dugu mintzaira honetan eta $o + a = ua$.

$I + a = ie$ dugu eta $u + a = ue$. Baina, hau ez da gertatzen bokalok elkarturik daudean bakarrik; elkarren jarraian doazen bi silaben parte izanez gero ere, bigarrenean den a bokala itxi egiten da e bihurtuz: *eldu de, in de, lotute...* adibidez.

L / ll -ren arteko gorabeherei dagokienez, berriz, i baten ondotiko l -a bustita ikusten dugu ohiki: *billetu, dabile, estrabile, gurpille, ille, makille, mille, mutille, sustopille...* baina bestelakorik ere bada: *ortzile(r)e, ilune, zintzilige, urbilen...* adibidez.

N eta \tilde{n} -ren artekoei gagozkiela ere, antzera; \tilde{n} -dunak ia erabatekoak dira: *adiñe, bioliñe, desiñe, dotriñe, espartziñe, iriñe, miñe, tzirriñe...* bustigabeko batzuk ere izan arren. Haatik, adizkietan ere \tilde{n} -dunen nagusitasuna erabatekoa da Olaibarko aldaerak besarkatzen duen eremu osoan *-ziñen, giñen, ziñuen, giñuen, ziñon, ziñoten...*, Maki-riaingoa doktrinan ageri direnak ere era honetakoak izaki.

T / tt -ren artekoa, berriz, i baten atzetik gauzatu ohi da: *aitte* (nahiz *aite* ere aditurik gauden), *aittu, arrittu, bittarteo, deittu, garbittu, goitti* eta *beitti, itturri, oroittu, txikittu...*

Bustidura hau xumegarrietan agertzen da orobat, maiz balio afektiboari zor zaio: *aittetama, attun, muttiko, politte, ttar, ttiki...* Aditz laguntzaileetan ere bustidurak ohikoak dira Odietako iparraldean: *ttugu, ttute, nittuen, zittuen...* baina badirudi Ziaurritzik Anotza bitartean *tugu, tute, nituen, zituen* gisakoak izan direla jaun eta jabe. Dena dela, Pedro de Yrizarrentzako inkestak egin genituenean, bustigabeko erak eman zizkiguten Latasan.

Tz dugu, batzuetan, zenbait hitzen hasieran, Bonapartek 'hegoaldeko goi-nafarrera'tzat jo zuen euskalki honetan ohikoa den bezala: *tzokor* (Gaskue); *tzimizte, tzerri* Gelbentzun; *tziñel, tzirrike, tzirriñe* Gendulainen; *tzakur, tzikiretu, tzorroztu* Ziaurritzen; *tzeritogite, tzilintzetu, tzimildu* Anotzen; eta *tzakurre* Olaitzen.

Tz dugu orobat, ustezko arrazoirik gabe, hitz batzuen barnean, bokalen arteko z baten lekuan: *arratsoi, batzien, bitzarra, gautze, gitxajua, gutzie...*

Beste zenbait lekutako *-txo / -txu* xumegarria, *-tto* dugu hemen ia beti: *gantxotto* Gaskuen, *alturetto* Latasan, *montontto* eta *pildoratto* Erripan, *koloretto* Anotzibarren, *telatto* eta *ttikitto* Anotzen, eta *kopatto* Olaitzen. Erripan, gainera, *-xko* bukaeradunen bat aditu dugu: *goitixko* eta *urrutixko*, kasu.

Z , berriz, bustita egotean, xumegarri gisa izan ohi da eta oso zabaldurik dakusagu herri hauetan: *aixkora, axeri, bixker, errex, gaixto, koxkor, moxkortu, pixke, uxtai, xar, xulo* eta *xuri*, adibidez.

$S > x$ txandaketa ere badugu inoiz: *abixetu, aixkide, gixe, ixil, Joxepa, laxterka, maxkurio, mixione, nexka* eta *xamar*, besteak beste.

X intentsiboetan dugu, orobat, hainbat hitzetan: *berialaxe / belaxe, auxe, oixe, olaxe / olaxen, alaxe / alaxen*.

Z instrumentalaren kontua ez dago garbi, batzuetan s aditzen baitugu: *eskus, oratus, egunes, autsiskeros, iñeskeos, manes geros...* baina Gaskuen, *burnisko* izateaz gainera, *arrizko* ere badugu eta, Makirriaingo dotrinan halaber, ‘erditu’ aditzetiko *erdiezgeroz* irakur daiteke. Aldi askotan, beraz, zalantzak izan ditugu.

Rtz versus st delakoa agerikoa da *bertze* hitzaren aldaeretan, inguru honetako zeina-hi herritan jarraiko erak adi baitaitezke: *beste, bestze, beztze, be(r)ztze, bertze*.

R > s txandaketa badugu orobat, inoiz edo behin: *beittiko erri ostakoa* (Gendulain)¹ eta *Larraintxasköa* (Anotzibar).

J eta y fonemen arteko lehia ere aipatzekoa da. Herri bakar batetik atera gabe, honakoak eman zizkigun, aldika, Gaskue herriko berriemaile batek: *jarri* eta *yarri*, *joan* eta *yoan*, *jolas* eta *yolas*, adibidez; Gelbentzun *jarri*, *jorratu*, *juan* eta *yoan*, *yo...* gisako laginak ditugu, eta beste herrietan ere antzera, nahiz hegoalderantz joan ahala y-a nagusitzen den: Ziaurritzen *yaiki*, *yende*, *yo* eta *yoan* dakuskigu eta Anotzen *yan*, *yautsi*, *yende*, *yoan* eta *yoalia*, besteak beste. Makirriaingo dotrinan, haatik, ‘ixa’ sumatzen uste dugu *gaissto* eta *meressi* hitz ezagunetan, eta, ondorioz, baita jarraikoetan ere: *ssauchi*, *ssatean*, *ssabea* eta *ssaquin*.

U bokalerdia tinkaturik dugu inoiz: *gabean*, *ubela / bartubela* (Gaskue); *sube*, *gabian* (Latas); *labetanoei*, *ubela / aztalubela* (Erripa); *gabea* (Olaitz); eta *cristaube* (Makirriaingo dotrina). Anotzen, behin bederen, o + a = uba dugu: *artuba*.

G > b txandaketa –eta are alderantzizkoa ere– dakusagu inoiz: lehenengo kasuan, *obie* eta *robotibak* ditugu Latasan; *sube* Ziaurritzen, Anotzen eta Olaitzen; eta *subandille* Ziaurritzen. Bigarreanean, *gie* (‘bihia’tik, antza) Anotzen.

-Tu bukaeradun partizipioa gehi geroaldiko atzizkia -*tiko* dugu batzuetan, baina aldaketa pairatu gabeak ere baditugu: *artuko*, *esplikatuko* Gaskuen; *arpatiko*, *garbitiko*, *oroitiko* Gelbentzun; *aittuko* Gendulainen; *lotsatiko*, *konpondiko* Ziaurritzen; *aitiko*, *kargatiko*, *paratiko* Anotzen; *soñetiko* (baina *dantzatuko*) Olaitzen –non, bestalde, *aitien* (‘adituren’) bitxi bat eman ziguten–. Inguru honetan trantsizio-puntu bat ote den gaude, zeren, hemendik ekialderantz -*tiko* gisako bukaerak, ia salbuespenik gabe, aurkitu baditugu ere, mendebalderantzko norabidean -*tuko* gisakoak izanen baitira ohikoenak.

-Tu bukaera horrixe ‘behar’ eransteak -*tiar* du emaitza eta -*i* bukaerari eransteak -*iar*. Hona adibideak: *aittiar*, *sartiar* Gaskuen; *paatiar*, *ibilliar* Gelbentzun; eta *eukiar*, *entenditiar* Latasan. Ziaurritzik beheiti, halere, ez dugu gisa horretako gauzapenik hauteman.

1 Gulibarko Zian ere gisa bereko txandaketa aditu dugu: *osti koitti* (‘hortik goiti’).

Bat zenbatzailea, inoiz, mugaturik dagoen adjektiboaren aurrera igarota ikusten dugu: *ardisaldo at berrie* (Erripa); *zul bat aundie* eta *lan bat aundie* (Ziaurritz); *kider bat luzia* eta *arri bet aundie* (Anotz).

Intentsitatea adierazteko oso ohikoa da hitz baten errepikapen mugatua: *belz-beltza* (Gaskue); *arro-arroa* (Gelbentzu); *nasi-nasie* (Latasas); *il-illa* (Ziaurritz); *usu-usu-usue*, gazt. ‘muy espeso’ (Erripa); *estu-estue* (Anotzibar); eta *garbí-garbie*, *guri-gurie*, *beroberoa* (Anotz), adibidez.

Sinkopak ohikoak dira inguru hauetako mintzaireretan: *abre*, *akatu*, *arpatu*, *artsalde*, *atra*, *barna*, *bedratzi*, *benpein / benpin*, *eman* (‘eraman’), *erten* (‘erraten’), *geiltu* (‘gelditu’), *orgatik*, *pastu*, *txertogi*... eta zenbaki ordinalekin ere antzeko joera izan da, *bigarna*, *irugarna*, *laugarna* eta hari bereko hitzak aditu baititugu Gaskuen, Latasan, Ziaurritzen, Anotzen eta Olaitzen, gutxienez. Ziaurritzen *arba* (‘abarra’) eman ziguten, non, sinkopaz gainera, metatesia ere agerikoa den.

Hitz batzuk beharrik gabe mugaturik dakuskigu: *autsea* eta *sustopillea* Anotzen, eta *amea* (*ama* ere bai), *gabea* (‘gaua’) eta *Arrean* (‘Arre herrian’) Olaitzen. Hauek bakanak dira, baina.

Aferesiak ohikoak dira inguru honetan guztian: *baki*, *in*, *karri*, *kusi*, *torri* eta *man* (‘eman’). Gaskuen *zaundu / zondu* aditu dugu eta Gelbentzun *zautu / zaundu / zauntu*. Aurkako egoeran dugu Ziaurritzen eta Anotzen eman ziguten *ekia* (‘kea’).

Sandhiak noiznahi ageri dira; hona batzuk, agian deigarrienak: $k + b > ni\ pezala$, *erri beteti pertzera*; $k + d > berotui\ tago$, *ni takarrat*; $k + g > abrei\ kabe$, *Olaguti koitti*; $k + y > ni\ ttan\ dut$; $l + z > il\ tzen$; $n + z > yoan\ tzen$; $t + b > ze\ errain\ du\ pa\ nik?$; $t + d > baitaude$; $t + z > baitziren$; $z + b > ezpazen$, *ezpaite*; $z + d > eztakit$, *eztao*; $z + g > ezkiñaken$; $z + n > enaiz$, *enitzen*; $z + z > etzen$, *etzakin*. Horrek ez du esan nahi era horretan gauzatu gabeko adibiderik ez denik.

Aditza maiz dugu bere laguntzaileari itsatsita. Honela, ‘nahi duzu’, ‘nahi duzue’, ‘bota dut’, ‘behar duzu’, ‘behar dugu’, ‘pentsa ezazu’ kasuetarako, adibidez, *nauzu*, *nauzue / nauzie*, *botaut*, *beauzu*, *beau / biau*, *pentsauzu* aditzen dugu noiznahi.

‘Nor-nork’ sailean, *nor* singularreko zein pluraleko lehen eta bigarren pertsona denean, ‘nor-nori-nork’eko erak erabiltzea eguneroko gauza izan da hemen euskaraz mintzatu den azken denboretan, tarteka salbuespenen bat bada ere. Lehen aipatu Pedro de Yrizar azkoitiarrak zera zioen, hau dela eta, bere *Morfología* delakoan: «La diferencia fundamental [...] es que, mientras en el Catecismo [de Makirriain] se emplean las correctas flexiones transitivas bipersonales del tipo *gaitu*, en el uso actual son incorrectamente sustituidas por las correctas tripersonales del tipo *digu*, lo que [...] es diferencia importante».

Iraganaldiko aditz laguntzaileen bukaerako *n* morfema erantsita dakusagu ohiki. Iragan mendeko laurogeiko hamarkada aldean, Gaskuen, Latasan eta Anotzen, Yrizarren aipatu *Morfología*-rako gure bilketak egin genituenean, horrelako bukaerak eman

zizkiguten beti: *zen*, *ziren*, *nuen*, *zuten*... baina, berriemaileak solasaldi askean aritu zirenean *n* gabekoak ere ohikoak izan ziren, edo horrela iruditzen zaio, behinik behin, gure entzumenari.

-*ki* soziatiboa, aldiz, horrela, *n*-rik hartu gabe dugu gehienetan: *egurreki*, *goldeaki*, *isetsaki* (Gelbentzu); *ostoki*, *ukondoaki*, *yoaleaki* (Latasas); *abreaki*, *idieki*, *iñoreki* (Ziaurritz); *altzurreki*, *bateki*, *eskuaki*, *illaki* (Anotz). Makirriaingo dotrinan *zurequi*, *graziequi*, *andiequi*. Eta gainerako herrietan ere antzera, nahiz eta, tarteka, *n*-dunak ere badiren.

Denborazko *-(e)larik* menderagailua oso ohikoa da: *ibiltzen nitzelaik* (Gaskue); *zortzi urte nituelaik / ateratzen zirelaik / makurtzen dielaik* (Ziaurritz); eta *il zelaik / gelditzen zelarik / erraten duguleik* (Makirriaingo dotrina). Alabaina, *-(e)nean* ere asko erabili da: *pastu zenian* (Gaskue); *masa iñik zegonean* (Gelbentzu); eta *egozten direnian / ikusi nuenian* (Anotz).

Eta *bait-* kausazkoa ere, antzera: *baita / baite*, *ezpaite*, *baitzen*, *baitziren*, *baitago*, *baitaude*... ohikoak dira oso, inoiz ‘zer(en)gatik’ en bat aditu dugun arren: *zengatik etzen yatekoik* (Gaskue), eta *zengatik atratzen tziren aunditz* (Anotz). Makirriaingo dotrinan ere *bait-* dugu ageri-agerian: *nondic etorrigo baite / Mandamentu Sanduec guardatu baitzuzten / zerengatik ezpaitzuzten guardatu*.

Laburketak eta metatesiak ditugu, batzuetan, adizkera batzuk erabiltzean: *erratein-zut* (‘erraten dizut’) Gaskuen; *errautan* (‘erran dudan’) eta, *entenditzeuntzu* (‘entenditzen duzu’) Latasan; *errautte*, *iteunte* (‘erran, egiten dute’) Ziaurritzen. Baina, herri honetatik hegoaldera ez dugu horien gisakorik aditu, nahiz Makirriaingo dotrinan *errateunte* bat irakur daitekeen.

N eroriaren ondorioz metatesia gauzatu gabeko laburketarik gehienetan, berriz, *eu* diptongoa *au* bilakaturik aurkitzen dugu: *zautzaut* (‘ezagutzen dut’) Gelbentzun; *errataut*, *izetau* (‘erraten dut’, ‘izaten du’) Latasan; *prestatzautte*, *irautautte* Erripan; *yostaut*, *yatauzu* Ziaurritzen. Hau, baina, ez da beti horrela gertatzen, zeren, Latasan esaterako, *artzautte* eman baziguten ere, Anotzibarren *artzeute* jaso baikenuen eta, hegoaldeagoko Anotzen, laburdurarik gabeko erak soilik: *yosten dut*, *xetzen duzu* eta *iten dute*, adibidez.

Hori horrela, inguru hau trantsizio-puntutzat jo liteke agian, hemendik ekialderanzko norabidean ‘errateunte’ gisako emaitzak izaten baitira eta, mendebalderantz berriz, ‘errataute’ modukoak.

Horrez gainera, arestian aipatu diptongo bilakaeraren ondorioa hitz batzuek pairatu dute: *berraun*, *daus / yaus*, *ñaurri* (Latasas); *berraun –berreun-*ekin batera– eta *irutanaun* (Ziaurritz), gutienez. Anotzen, *pareta bat* aipatu ondoren, *parat ure* eman ziguten.

Antzeko kontua dugu *ei* diptongoa *ai* bilakatzen denean: *eraiki* dugu Anotzen eta *erain* Gelbentzun eta Ziaurritzen (baina azken honetan *erein* ere bai); *erraiñue* Latasan; *lauotanogai* Erripan (inguru hauetan *ogei* ohikoa izan arren); *daitzi* eta *agai* (‘ageri’tik

heldua) Anotzen. Olaitzen *agari* eman ziguten eta Latasan *agartu*, baina baita *agarian* ('a la vista') ere. Aurkako norabidean, *geinean* dugu Gelbentzun eta *geinbera* Gendulainen.

Aditz zaharrek geroaldia gauzatzeko *-(r)en* etorkizuneko atzizkia hartzean ez dituzte, adibidez, '(e)manen', 'erranen', 'izanen', 'joanen' eta, nolabait esateko, literarioak lirarekeen emaitzak gauzatzeko, *main*, *errain*, *izein*, *yoain* eta gisa berekoak baizik, bokalarteko *n*-a erori ondoren jasan bide duten diptongazioaren kausaz. Salbuespenak badira, halere, Gaskuen *izango* / *izanko* aditurik baikaude, Gelbentzun *izango* / *izanko* / *izengo* (*izein* ere bai), eta Olaitzen *ingo*, *eongo* eta *manko*.

Bestelako kontua da singularrean mugaturiko hitzek genitiboa hartzean erakusten duten joera; ohiko 'aizearen', 'goldearen' eta 'labearren' gisako hitzak, adibidez, *aizean*, *goldean* eta *labian* baititugu inguru hauetan. Eta horren gainean eraiki destinatibo-kasuetan ere antzera: 'amarendako', 'karroarendako' eta 'Jainkoarendako' hitzak, *amandako*, *karroandako* eta *Jainkoandako*, nahiz ustez mendebaldera begirako *-antzat*-en bat aditu ere dugun.

Uste aditzaren mendeko esaldiak ez du, batzuetan, *-(e)la* hartzen, *-(e)n* baizik: *nik uste joan tzen Larraiotza* (Gaskue), *ustez itzalik zagon* (Latasas), baina Erroibar eta Artzibarko aldaeretan adina ez zaigu agertzen hemen. Gelbentzun, tarteko 'uste'rik gabe, honako esalditxoak dugu: *izen ditteke au den*.

Aipatzeko kontua da *-t(z)eko*, *-t(z)era*, *-t(z)en* bukaerako aditz-izenen bati egokituriko osagarri zuzenak inoiz, gutxitan bada ere, genitiboa hartzen dutela: *itxëskin iteko* (Erripa); *ayen billatzera* (Anotz); *obra on baten iten / onen eta gaisstoen juzgetzera* (Makirriaingo dotrina). Testu honetan, haatik, tarteko genitiborik gabeko adibiderik ere bada: *illek eta biziek juzgetzera*.

Bestalde, *-t(z)era* aditz-izena ohiko *-t(z)en* aditz-izenaren ordean gauzatzeko da maiz: *afaltzera maten tzion orrek* (Gaskue); *orduen ya galtzera, uskera* (Gelbentzu); *ezkatxalutze tentazioan erortzera* (Latasas); *maten tzuten yatera / uzten tzuen oztera* (Anotz), *kortejatzera losatzen naiz* (Otsakain). Olaitzen bildu genuen, gainera, gaztelaniaz eman arren, joera horretan oinarrituriko esaldia, euskaraz pentsatua, antza: *había que darles a comer*².

Partizipio burutuetan *-(r)ik* izan ohi da bukaera (haietan erdal mailegu ugari): *amasatuik*, *artuik*, *erotuik*, *luzituik*, *sartuik*... baina *-ta* ere bada artean, inoiz, asimilazioa dela-eta, *-te* bihurtuta: *sartzen tzuten belarra lotute* (Gelbentzu); *erri betetik beztea joanta / zakuto ore, ustuta* (Latasas); *ta egunero yanta* (Ziaurritz); *desterru au pasatute* (Makirriaingo dotrina).

2 Eta Olaiztik aski hurbil ere, mendebalderantz kokatu Txulapaingo Usin zehazki, joera horixe darakusan erdal esaldia eman zigun Urbana Aginaga zenak, 1980an: «dėjame a vestir», euskaraz aritzekotan, ziurrenik, 'utzi beztizera' izanen zena.

Partzipioa aipatu dugunez, inoiz, agian bera indartu nahiz edo, beharrik gabeko *-tu* batez gehiturik azaltzen zaigu: *egondu* eta *izendu*, esaterako.

Inoiz, aditzik gabeko ‘nor-nori’ bitxia dugu, datiboarekin zein datiborik gabe: *Zildo*, *errí Zildo* *zaio* (Olaitz) eta, Gaskuen, *nola zaio ori?* baina *nola zaikion beste ai?* ere bai. Ziaurritzen, azken honen ildotik, datiboa agerian alegia, *Nicanor zaio txoferari* eta *aixtelue zayo orrei* bildurik gaude, eta Anotzen berdin: *arrei zaio Pedro*³.

‘Baizik’ kasurako, ‘baizik’, ‘ezi’ eta ‘bertzeik’ ditugu, gutxienez, inguru hauetan: *baizik libratu gaiz guzietatik* (Latasa); *baizik Kristo gure Jaunen merezimentuz / Aite Eternoak ezi berzek* (Makirriango dotrina); *denbora artan etzen ferieik Tafallan bertzeik* (Anotz).

Erkaketarako, gutxitan bada ere, *zenbatenaz...* dakusagu, inoiz *-ago* batez osatua. Latasan, adibidez, *zenbatenas larriago...* / *zenbatenes gogorrao? geiago*.

Ergatiboaren ezaugarria maiz ikusten dugu alboraturik herri hauetan, izenorde asko *k-z* gabeturik baitugu han-hor-hemenka.

-ion bukaerako erdal maileguetan *-ione* / *-iona* dugu batzuetan, baina *-io* bestetan: *mixione* (Gaskue); *bakazioa*, *konplikazio* (Gelbentzu); *afizione*, *oposizione*, *bakazione* / *bakaziona*, *obligezio*, *konbertsazio*, *prozesio* (Latasa); *afizione* / *afiziona*, *afizio*, *tentazio* (Erripa); eta *misione* / *misiona*, *orazio* (Ziaurritz). Makirriaingo dotrian *pasio*, *benizio*, *congregacioa*, *orazioac...* hots, *-io* gisako bukaerak ditugu.

‘Ala’ adbertsatiboa ez dugu *Olaibar*-koa deitu aldaera honetan aurkitu, Bonaparte printzeak *cispamplonés*-tzat jo zuen eremuko beste lau aldaeretan aurkitu ez genuen bezala, ‘edo’ bakarrez baliatu izan baitira, antza, esparru luze-zabal honetako hiztunak aipatu xederako.

Singularreko hirugarren pertsonako ‘hura’ erakuslea *ore* dugu hemen askotan, ez *ure*, inoiz bigarrenarekin, ‘hori’rekin alegia, nahasi ahal izaterainoko gisan, zail egiten baitzaigu batzuetan, aditzen duguna ‘hura’ ala ‘hori’ den bereizten. Hau hemendik ekialderanzko aldaeretan ez dugu sumatu, Esteribarko Saigotsen eta Usetxin alde bakar banatan aditurik ere.

Agintera eta subjuntiboko hainbat adizkitan *-(i)tz > tx* aditu dugu inoiz: Anotzibarren eta Latasan, *libre gatxazu* eta *ezkatxalutze tentazioan erortzera* (azken hau, Anotzibarren, zertxobait desitxuraturik) eta, Ziaurritzen, *katxak* eta *edan txak*. Makirriaingo dotrian, halaber, *salba zatxala* / *guarda gatxan* / *azi dechaten* (‘zaitzala, gaitzan, dezaten’) gisako adibideak ikus daitezke, ahalerako *aparta baitechaqueguque* (‘dezakegu’) gisakoaz gainera. *Gatxazu* horixe Olaibarko Olaitzen aditu dugu halaber, eta baita

3 Esteribarko Ilurdozko datuetan, haatik, datiborik gabeko adibideren bat dugu: «Iruñeko karrike bat? zaio... Estafeta».

aldaera honetatik kanpoko beste zenbait lekutan ere: Anueko Etsainen, Gulibarko Larunben eta Arakilgo Ihabarren, gutxienez.

Adlatibo kasuan dauden adberbioak direla eta, *onat / onata, orrata, arat / arata* ditugu aski zabaldurik Odietan eta Anotzen, baina *onara* ere aditu dugu herri hauetan; *arara* Anotzen eta Anotzibarren; eta *aera* Erripan. Gendulainen *onuntza / auntza* dugu, hurbiltze adlatiboan.

Bokalarteko *r* samurra askotan dakusagu erorita: *askotaa, erdea, geldiik* eta *Iruñea* aditurik gaude Gaskuen; *eskolaa, itxea, mandoik* eta *onaa* Gelbentzun; *aata, aundiik, gañea* eta *Gipuzkoa* Latasan, eta Erripa-Gendulainen ere antzera.

-tatic / -ta(r)ik bukaerak direla eta, Olaibarko aldaera honek bigarrenaren alde egiten du nabarmenki: *irutaik bat, lauetaik bat, ontaik, ortaik, oketaik, etaik, itxetaik, denetaik, guzietaik...* salbuespen bakarrak Gaskuen eta Latasan dakuskigula: *denetati / denetatic* eta *oetatic*.

Eta, bukatze aldera: zer azpimarratu besterik badela iruditu zaigunean, halakoa oinohar bidez egin dugula esatea dagokigu, ahalegin horretan hainbat datu jakingarri bide ertzean geratu zaigula aitorturik ere.

3. DATUEN TRANSKRIPZIORAKO OHARRAK

Bokal batzuen itxierak: *a* eta *e* artekoa *ä* idatzi dugu; *e* eta *i* artekoa *ë*; *o* eta *u* artekoa, *ö*. Inoiz, *i* eta *u* arteko bat aditu uste izan dugunean, *ü* idatzi dugu.

Azken horrek bitxi samarra iduri badezake ere, oroitarazi nahi dugu Bonaparteren eskuizkribuetan hitzek artikulua hartzean zer-nola jokatzen zuten adierazteko hark berak idatziriko orrian⁴ zera irakur daitekeela: «Uriz: á, eá, ía, oá, úa», azken honen kasuan, *u*-aren gainean eta tildearen azpian, puntutxo bat agertzen dela. Edozein kasutan, Erroibarko aldaeratik Olaibarko honetara igarotzean era honetako soinua desagertuz doa, Gaskuen bi aldiz eta Gelbentzun eta Ziaurritzen bana baizik ez baitugu antzeman, nahiz gero, hemendik mendebaldera ere, Txulapaingo ibarrean zehazki, halakoren bat edo beste aditu dugun.

Ia aditzen ez diren hizkiak, honen antzeko beste lan batzuetan egin bezala, parentesi artean idatzi ditugu. Zalantzarria iruditu zaigun hitzaren ondoan, parentesi arteko galdera-ikurra (?) idatzi dugu eta harridura sorrarazi digunaren alboan, harridura-ikurra (!). Halaber, pasarte ilun batzuk parentesien arteko eten-puntuak idatziz [...] ekidin ditugu.

Parentesi karratuak [] erabili ditugu inoiz, hitzen edo esaldi motzen bat testuen barruan tartekatutako dugunetan, hauetan jasotzen dena argitzeko asmoz.

4 Ik. Pagola et al. (1996, azala).

Beste kontu bat da galdera-ikurrena. Irakurlea ohartuko denez, zeinu hori ez dugu soilik galderetan erabili, baizik eta berriemaileak zenbait esaldiri galdera-itxurako in-tonazioa eman dion hainbat alditan ere bai.

4. SAIO HONETAKO BERRIEMAILEEN ZERRENDA

Gaskue

Modesto Artze Muskiz, 1922an sortua
ama: Gaskue / aita: Eltzaburu (Ultzama)
Eusebio Iraizoz Villanueva, 1912
aita: Gaskue / ama: Alkotz (Ultzama)

Gelbentzu

Pedro Oiartzun Orkin, 1925
ama: Gelbentzu / aita: Beuntza (Atetz)⁵

Latasa

Martin Zenoz Elizondo, 1902
aita: Latasa / ama: Labaien (Malerreka)
Martin Elizondo Aragon, 1922
aita: Latasa / ama: Ziaurritz

Erripa

Luis Urtasun Pagoto, 1904
aita: Gaskue / ama: Muskitz (Imotz)

Gendulain

Miguel Olaberria Ripa, 1917
aita: Gendulain / ama: Urritzola (Ultzama)

5. GASKUE

5.1. Modesto Artze Muskiz

Nekazal kontuak, oro har (1987)

- Eta, hori [belarra-edo] noiz biltzen da?
Julio ori... bai; ori, ori? edo, orrekin azitzen tugu beiek, negu guzien.
- Eta, horri zaikion, erraten zitzaion, ‘rotativa’?
Rotatiba, bai, belarra bakitzeko.
- Makina bat, ezta?

5 Yrizarren lanean (1992) gurasoen sorterriko datu hauek trukaturata ageri ziren.

Makine, makine bai. Ta arekin baki, ta buelta man? ta, enpakatu; sekatu in gebe. Ezta ola?

– Denboraz baziren hemen bestelako makinak, ezta?

Bai, segak... ta, kuelladora; oi, oiek.

– Eta lurra lantzeko goldea edo, bada beste bat, ez?

Bai, ya oiek galdu die, ya ezta goldeik ya.

– Oroitzen zara nolakoa zen hura eta zerez konpontzen zen?

Goldëa? pues ori, goldeaz... andaitze? ta... gero, nola zaikion besteai? kaguendiez! nola zaikion bestea [...] bai?... goldanpurue ta, goldanpurue?... t'andaitze! ta gero, burdin bet altziñien!

– Eta kutrea ere bazen, beste bat?

Kutrea bazen beño nik eztut zaundu.

– Ez duzu ezagutu?

Ez! galdu näiz, kutreari [...], neski, te nik oi e'zaundu. Gero aria! klaro, e!... grabana! emen, lengo... aprexu oiek? eleganteak or dienak guziän. Besteik eztago ezer, aprexu bat oai bai, tratoriak eta, beira, oain... bea, makineria dena.

– Eta estrazia, zer da?

Jeje! estrazie? klaro, orai, oi esplikatue berea du... franko konplexo: pues lau ol, lau ol zaal o sei ool, denak zaal-zaalak? ta azpien zerratuik kasik, zerratute ya zerra arrek. Arek bakitzen tzuen garie.

– Hori eultzia egitean?

Eultzi ta ori larrañen, e? beño beste oiek ya bai, makiñek bai, kosetxadora, orai bai, bai, e? orai ezta emen makine oietaik, ez, estraziek ibili zien [...], ezta, lau, lau ol, o bost, ya lau ta, lau zerra o bost patu biar tzie. Ta gero bakitzen tzuten garie pixke-pixket, klaro! iten tzenez... larrañen, e? ore. Gero? pues beste makine, ori [...], akabo. Joe! denak akabatu zire.

– Eta beheitiko zerra haiek nolakoak ziren, burdinazkoak edo?

Burniskoak.

– Baina denbora batez izan ziren harrizkoak, ez?

Bai, arrizkoak beño ez-ez-ez, nik eztut zaundu arrizkoak beñ ere, burniskoak denak, zerrak burniskoak.

– Eta hemen zer erekitzen zen?

Emen? garie... garie, mäize, patata, oloa, baba... denetaik.

– Erua?

Ori, erue? eoten de neski, bai, eru ori [...] neski da, erue.

– Eta zalkea, zer da?

Zalkëa ere bai; eje! baatik zer den! pues... beizbui bat, pikor bat belz-beltza; ori bel-baltxa pasatzen da.

– Eta goldarrona, ateratzen zen?

Bai-bai, aunitz e, sobra beite goldarrona, goldarronak e... ebaki aixkoraki.

– Hori zer da, on ala gaixtoa?

Gaixtoa! ori ¡hombre!... koldarrona, oi gaixto oi!... uf! gaixto goldarrona, bel-beltza guziän.

– Makina trabatzen da horrekin?

Ez-ez! makine te oiek, laia iten tzaik-, eziñ ezta laiatu, beño, makinak? oiek artzen tzien grabanakin dena, bakitu izan dudena raso dena? ezta ola [...].

- Eta txitxirioa erekitzen zen hemen?
 A! txitxirioa gutti, ori, emen, ‘garbanzo’... ja! ez, ez, ortaik gutxi.
 – Eta ligua? ‘lino’?
 Ez-ez! ortaik ja! eztut ezain niola ere! eztakit nola den ee.
 – Eta hor paraturik, zintzilik den hori, hori da buztarria?
 Buztarrie, bai.
 – Eta zulo hori zertarako da?
 Ori? sartzeu bardie⁶.
 – Bardie?
 Ortik? pasa zen bardi? ta bazien azpitik pues, andaitze, brabana, ta zue, ba... andaitze azpitik.
 – Eta bartubela zer zen?
 Partubela; beti? partubela erraten ginue⁷. Ori, izen, bardie izen goldea [...], partubela; ori, sí-sí, bartubela. Pero ori, trukoak! falta zaizkio orrek, uelak lotzeko idiek, dena [...], oiek falta dire denak.
 – Eta karroa, nolakoa da? edo ze parteak ditu?
 Karroak? je! erruedak, ejeje!... bi errueda; gero bi... gero tu bi aldeko? ta andaitze.
 – ‘La caja’, ezta?
 Lau oleki iten da ori, kajona, ezteila mobi.
 – Eta alde batetik bestera badu zerbait? kostillak edo...
 A! kostillek, bai. Ori, txiste berdeak eta ateatzeko ya zoie, kostillek.

Otoitzak euskaraz ikasi ez eta damu (1987)

- Ikasi zenuen, mutiko ttarretan, euskaraz erreztatzen?
 Be! ori ez! ejeje!...
 – ‘Aitagurea’ eta hori, ez?
 Ez, ez, beñ ez; erdaraz.
 – Eta dotrina, ezta ere?
 Ezta e! erdera dena; ori erderaz, dena erderaz! ezta itzik e!... Orai errabia eramaten didazue oi, erraten uskeraz; ezin, ezin entenditu uskeraz ori, erreztatzen uskeraz. Jode! aiteguria asten dire erreztatzen [...] aiek...

6 Iribarrenek (1984) zera dio: BARDIA. Aparejo en forma de horquilla, de madera o hierro, que se coloca en el yugo para sujetar el timón del arado [Meoz, valle de Lónguida].

7 Erroibarko Mezkiritzen ‘bardia’ eta ‘bartubel’ sinonimotzat eman baziguten ere (Artola, 2015), ‘bartubela’ hitzean ‘bardi-uhala’ sumatzen dela iruditzen zaigu. Bestalde, eta honekin zerikusia duela, Gulibarko Aginagan, 1986an, euskaraz mintzatzeko gai ez ziren hirurogei urte inguruko Juan eta Manuel Larunbe anaiek zera esan ziguten, guk «¿Y una cosa para sujetar el timón?» gisako galdera egin genienean: «¿Qué, el bartuel? bartuel aquí se decía. Después había otro, pa andar el golde, que se usaba, que era de madera, y aquello se llamaba bardia, que era una madera curvada, que allí se metía el timón y se le ponía la clavija, porque... el bartuel era, aquí se usaba de cuero. En la Ribera andaban de cuerda, cada vez que andaban hacían, pero aquí ya teníamos hecho de cuero».

5.2. Eusebio Iraizoz Villanueva

San Urbano izeneko ermitaren ingurukoak; lehen zatia (1988)

Dibertsio... oñ ee bai! gazteak? beño, ya gu... aurtenetik ez nitzen.

– Zu gazte zinelarik, nola ospatzen zen?

O! bueno, oñ e be-, bezela, orduan meza? ta gero prozesioa? e am-, ondarreko meza an, izango ze(n), te buelta maten tzion prozesioa eitten tzuen? Ayuntamentue ere... ya, an, prest-, Ayuntamentue ta, alkateak e, balleko bat? balleko alkatea? ta Ayuntamentue? t'iten tzuen an, sukeldel bat... baitie sukeldelak an, suä eiteko.

– Bai, bai, han berean, bai.

Bi, bi, bi-iru? bide? o iru, biten. Apezan... apezan bat? sukalde bet bere komedoreaki(n)? te bestea? Ayuntamentuek. An bazkaldu? an, ta... bueno! an pasten tzen doñue, jo!... Oain? oñ ezta ya, oain gazteak yoaten dire, meza oek ta oiek? te...be! beño ordun, orduen beste... son eta, bera're ya... ajustatue ya, erriko mutille, maten tzuen? ta... Gero, yausten giñen erre? ta or dantza! errien... jo!

– Musikariak nongoak izaten ziren?

Musikoak? ondarrekoan, oain, almandoztarra. Que... len-nao? urte... gerra... ta gero, gerra akabatu zenian? e bai, Martzelino Otaegi. Billabona, Billabonaköa zen ori, gipuzkoanoa. Orain... dela urte bet? il tze; ori gizon majoa zen. Ori're bai, jua tzen koro samina-, seminatzea, bestetan? ta Sant Ur-, San Urbanon.

– Eta zu, gaztetxo zinelarik?

Nik, orduen? gaiteroak.

– Bai, e?

Gaiteroa: Lumbreras... Lumbreras esaten tzioten, bai, gaitero at? eta bioliñe ta gitarra... e tanborra ta eso? gero, biruliña eta gitarrakin soñetzen tzuen an... dantza! gogorako. Akordeona ni... joan tzirenak lemixko kordionixte jua tzena? Beruetekoa, kojo at, ordun bide zen ta... Gero Irurtzunen, izendu zen, beño ori, kojo... ez e, sillen jarrite? soñetzen tzun, bai, egundo... ez paseoan, pasakallek eta oriek ez mateko? pues etzuen, ez txuflatzen. Da, gero? orren ondoan? Marzelino, Otaegi; ta gerra akabatute? ordun e izendu zen, Martzelino, an.

– Eta lehen aipatu dituzun gaitero haiek, Lumbreras eta, nongoak ziren?

Iruñeko... bai, Iruñekoak. Oiek erri askotaa yoaten tzien, Eguasa're, Eguarasen? e... ori ematen tzuten, bai, geruik. Nik amabat... bost urte, amasei... amasei, ba! ordu... amabost urte arteño bai.

– Eta txuntxuneroak ez ziren eramaten?

Ez, ori, txuntxunero da oiek? gaiteroak, gaiteroak bai, yarri nai beduzu, nola ibiltzen tzen txistulariekin gaiteroa, ta gero, biruliñe ta gitarra. Txuntxuneroik eztut... zeundu, ez. Txuntxuneroak yoan tzi-, izendu zien an, el año... treinta y... tres? tres o cuatro año; ez, oitan iru, koño! yoan? sí, entonces? e, luego de... luego de que entró la República? no sé si serían, primero y segundo año, ya estuvieron con txistus tocando y de... aquí de... eran nacionalistas, sí.

– Eta San Urbano egunean, hara joaten ziren?

Bai-bai.

– Nork deitzen zituen?

A! berek! or, kuadrillea edo...

– Jakin zuten egiten zela festa eta...

Bai-bai-bai, yoaten tzen yende asko... ta, oan errin, soñue, nik oain kustean or oroi-tzen naiz, ordun, orduen nik amalau o amabortz urte, lo más nittun. Ta an, asi zien soñue, larrain ebetan jolasten baitzen? soñu iten? ta oiek ere, beste eskiñen? ta erriko mutillek esan tzioten: «No, no, no toquéis, que aquí ya está el del pueblo? y no toquéis». Dantzak zien bai, Oberena're bai, neski, zertu zen an, Oberena... emengoa, Iruñeko... oiek.

– Dantza taldekoak edo?

Bai.

– Inguruko herri aunitzetako jendea joaten da, e?

O! Tolosatik ere juaten tzen, autobusek!...

– Famatua zen San Urbano, e?

Bai-bai; oañ ez! oañ ezta anbeste, beño ba! emen yoaten da, bai. Mugiroarrak, Lekunberri... o hasta Atallo, 'Atalloarra' ere bai, bueno, Tolosatik, e? autobusek, yoaten tzien, gerra akabattutuz... e ordun.

– Eliza barneko paretan bada koadro bat eta hor ikusten da ermitañoa zein herritara joaten zen eta noren etxetan pasten zuen gaua...

A! eskean ebiltzen tzen, bai-bai.

– Eta errelikia eramaten zuela eta...

Bai-bai-bai-bai, limosna... limosnak ere. Orrek, or ebili itten tzen kuasi ori, ermitañoa!... Oain, ondoi(k), ondarrekoan kuasi ibilli zena, beis⁸, Autzeköa da.

– Bai, Astiazaran; egon nintzen berarekin.

Berarekin? arrek daki todo, daki uskeraz bai, nik peño... guti, joe!

– Zuk ere ongi dakizu...

Bai, beño ni... ya, urte asko... beti erdez, erdez emen? neri denak emen [Iruñean] «El vasco, el vasco, el...».

– Bai, ezagutzen da pixka bat, mintzatzeko moduan eta...

Euskararen egoeraz eta nolakotasunaz (1988)

– Eta baduzu anai-arrebarik zuk baino euskara gehiago dakienik? ez...

Igual, igual; arreba... nee arreba? an erriin? lentabixiko itxan?

– Bai, behin mintzatu nintzen berarekin, baina zerbait bildu nahi nuela esatean, berak «E! utzi, utzi, utzi» erran zidan.

Eta arek... je! klaro! denboa, urte asko ya... beti erdeas, erdeas, beño... Guk erdea o uskeas? ezkondu te Iruñea torri arteo? orain dela, berrogei urte ya, berrogei iru? ttunek⁹ emen, Iruñean, beti uskeas, elkarrekin ango gaztiaki(n), gazteak, nere adiñekoak? Gero, ya, gazteagokoak, pues, emendik joaten giñen gu, yoan te [...], bezte balle bai, guk uskeas, an erraite: «Así no se, así no se habla», erraten tziuten ta [...], a solas, aiek.

– Egun batez ezagutu nuen zure herrian Modesto Arze, han berean bizi dena.

Bai-bai.

– Ongi daki horrek ere...

8 'Berriz' da hori, inguruko beste herri batzuetan ere horrela erabilia.

9 'Ditugunak', alegia.

Bai, orrek e bai, ta orren anaie, nee laune zen; ori il tzen oain dela urte batzuk.

– Modestok erran zidan lan aunditz zuela eta...

Ori, erdeas... erdeas eiten tzuten ondarrean. Aite, aitte orrena Eltzaburuköa zen, Eltzaburuen uskea, joe!...

– Baina, zure herritik hurbil oraindik ere...

Or ba-ba, or bai, Ultzaman... Ultzaman Alkoz, Iraizoz... or, dena uskera! Gero, Basaburu... Basaburuen e bai: Orokieta, Gartzaron, Beruete... bueno! or, or. Larraun, Larraun gero Lekunberri te, oiek denak uskera... Emengo uskea, ta Tolosaa... joaten, Donostikoa're? entenditzen deu guk, bastante, bastante ongi. Beño... oi! orrekin ez. Bueno! gero emen e... kanbieten da uskea, e? joaten bazara arata, Ronkal aldea, orko uskea? kanbieten du, puf!

– Eta Barrankakoa, Sakanakoa ere bai?

Barrankaköa, mekaguendiez! emen e, lau pauso daude? ta Barrankako uskea? jo! aunditz, aundiz kanbieten da.

– Ultzaman egiten dute 'yan ttut' eta zuek 'yan tut', ez? zuek *tt* guti, ez?¹⁰

Ba! guk ez, guk Ultzamakoakin bezala, ola...

– Hortxe? bai.

Bai, gu uskea... Guk? gu erten it(t)en dugu aunitz edo guti? or, ya, Lekunberri? te Mugiro... hasta Tolosa, Tolasara ere bai, Tolosan uskea... ni Tolosan egon nitzen, ospitalean eta...

San Urbano izeneko ermitaren ingurukoak; bigarren zatia (1988)

– Aizu, eta zu mutil koxkorra zinen garai hartan, San Urbano inguruan, zer saltzen zen?

Ba! oi-oi-oi!... an, umerri, bazkaltzeko, ya jate-, jateko? bueno! umerrie're... kerrenian, an, erre, 'kerrena' erraten duu guk...

– Bai, badakit zer den, bai.

Pues, jo! ardua, koñak, denetaik... eateko; gero saldu, medallek! San Urbanoko... oietaik ere? medalle San Urb-, San Urbanon rekuerto? pues, jua ditteke, erosi? te, maten tzizun, paatu? te...

– Zeren abokatua da San Urbano?

A! abogato? reuma... de reuma, ta San Urbano? abogau de la reuma.

– Ezagutzen duzu haren historia? nongoa zen edo nondik etorri zen edo?

Ez... ez-ez-ez.

– Izanen da zerbait, estanparen bat edo nobenaria edo...

Bai, liburu, liburuk ere izengo dire, San Urbanon onoretan.

– 'Izango, izengo' erraten duzu; 'go' hori Gipuzkoa aldera begira dago, ezta?

Ajaja!... bai.

– Hor, Gaskuen, 'izein de' erraten da, ezta?

Bai, bai.

– Eta 'errain du' ere gehiago 'esango du' baino. Zuk, 'go' hori, nondik hartu duzu?

Ze... yolas, ola?

– Bai, bai, horrela yolasteko modua; Gaskuen gehiago erraten da 'nik errain dut', ez?

10 Odietako zenbait herritan *tut* aditua genuen galdera hau egiterako.

- Bai-bai; guk e, te gero... ola.
 – Aipatu dituzu umerria, ardoa eta halako gauzak, baina besterik ere bada, koilaro-nak eta... Zer saltzen zen han?
 Bai-bai; kollaronak, ori... yoaleak erraten diou, yoalea... uztäie? ori... yoalea... ibiltzeko kollara, ta ori? oiek ere bai.
 – Eta zer beste saltzen zen?
 Uztäie? falëak?... bueno, nabalak... gauza asko saltzen tziren an, joba!...
 – Ya-ya-ya, pentsa ezazu pixka bat, ea zer bertze...
 A! sega-, segadorie bai, belarra... mozteko.
 – Belarra mozteko segaderak? segak?
 Segak; gero... mang-, mango no...
 – Ze, kirten... kider txikikoak? igeteiak edo?
 Egiteiek?... denetati!
 – Aixkorak-eta?
 Aizkoak ere bai, bai; aizkoak, oiek. Gero, ze saldiko zen an geigo? bueno, etzakit ze.
 – Behorrendako zerbaiz? edo kapestruak edo?
 Kaprestuek? eztut-ta, ez na-, enaiz ooitzen... oietas.
 – Eta yoaleak?
 Yoaleak bai. Kaikuek ere bai [...], ori te... seguro! gazta eitteko... nola zaio ori?
 – Bai, kaiku, abatza, oporra eta, holako gauzak ere bai?
 Bai-bai, oiek saltzen tzien an.
 – Eta kaiku eta opor saltzailea, nongoa zen?
 Ai! orik eztakit non... nongoak zien. Or, faliek, yoaleak, eztait etzien Goizuta? goizuetarra bat? Goizuetan biek? Goizuetan edo... goizuetarra zen e naski; faleakin? goizuetarra izango da. Beste erriek ezta neski... bueno, enaiz ooitzen.
 – Eta zein egunetan ospatzen zen San Urbano? beti egun berean?
 Bai, oeite bosgarna, oita bosgarnean. Oain, maiatza.
 – Maiatzean?
 Maetzean, maetzean, oita bosgarnean. Iyendeakin bazen? iyende artaa; astelena bazen? astelena, ta larunbeta bazen? larunbetean, beño, beti... oita bosgarnean.

Apaizen eskumeneko herriak (1988)

- Geo, kanbietu zuten or, apezak o, alde guzieta... e, burue etzela apezik oain, len urte batzuk? or, ibiltzen tzien. Oañ ee ezta, orduen erri guzietan baizen apezta... erri guzietan o, erri txikiek? beño denetan... bueno, Gaskukoa zen? Gaskueko ta Gelbentzuko. Gero, Eguarasen bestoat? Eguaras bertze erri, txip'at? Eguasköa? Arostegi te Eguaras. Eritzen bestoat? Eritzeköa ta Ziganda, beztze...
 – Bai, hor goiti, bai.
 Ta ola! te Erripeköa? Erripe ta Latasa, ori. Ziaurritz pada... bea bakarrik eta, Anoziberköa ere, bakarra. Beño oiek denak?... joaten tzien arara.
 – Eta Anotz?
 Ez-ez, Anotz ez; Anoz ya ezta orkoa.
 – Ez, Ezkabarte da.
 Ezkabarteköa da... ori (d)a, balle ortakoak? Anozibar, Ziaurritz, Ripa, Latasa, Gaskue, Gelbentzu; sei erri ziren. Ta, gero?

– Eta Ostitz?

Ostiz? oain dela... zenbat urte izen bear ttu? ni, ni kintetan nitzenean? el año treinta y... cuatro. Eztait, lemixiko kinte... edo biarrena? lo más izanko zien, ordun, bill(e)¹¹, jarri zuten... ori, t'akatö¹²; bakarrik zen billa, denbora artan tzen billa, Ostiz, beño? etzen... diruik, eje! etzen, etzaikiela bizi? te or, or sartu zen Odietan. T'orduan erraten tzuten: «Ja! si hubiera valido pa algo, no hubieran mandaö aquí, no; a ver, ¡que hubiera ido a Olaibar! jode!... »

– Anotz, baina, Ezkabartetik galdurik dago mendiaren alde honetara, ezta?

Bai-bai.

– Eta bideberria Anotzibar aldera egin zutenez, iduri du Odietakoa dela, baina ez da horrela.

Zein?

– Bai, ez dakien batek pentsa dezake Anotz eta Anotzibar ibar berekoak direla; ize-nak ere...

A! bai-bai... apeza, Anozibarko apeza, joat-, joaten tzen aa, meza matea¹³.

San Urbano izeneko ermitaren ingurukoak; eta hirugarren zatia (1988)

– Eta, zenbat meza izaten ziren orduan egun horretan?

Mezak?

– Bai, igual lau edo bost bai...

Oi!... goiz eta, goizëan asten tzen meza, bueno!... Anoziberköa? Ziaurrizköak, bi? Erripeköa, iru? Gaskueköa, lau. Eguaasköa ere joaten tzen, bost, te... Eritzeköa ere bai? sei. Bu! apez asko joaten tzen, meza asko zen orduen. Orduen, batetan bestean a... atzetik, mezak.

– Orduan meza latinez erraten zen.

Bai-bai.

– Baina, predikuak-eta euskaraz eginen zituzten, ez? denbora hartan...

Be! uskeraz? or, mixione ba(t) do, fraileak, izendu zien, urteon... A! oain, oain euskeaz iten dute, beño orduän? ba! e... asi, iten tzuten uskeas? fraile edo kaputxino edo maten tzittuzten an, prediketzeko, 'misa mayor' erraten tzutenak, meza nagusi, ordun? ori; uskeas iten tzuen. An yende asko uskaldune're juntatzen tzen, klaro! uskaldune? ortas geo? denak, beño? beste erriok, ya pasando pa... onata? Markalain, Utsi, Beltzuntze... oik? etzakiten uskeas. Eguaasen e... uskeas iten tzen, andik, gure adiñeko jendeak? dena... uskeas ya.

– Bai, bai, Markalain bitartean, ez?

Markalain bitartean; e! te Markalañ ere!... bazien uskeras zakitenak, denbora... eso, beño? galdu zen.

– Beraz, predikuak-eta, bai, euskaraz egiten ziren...

11 Gazt. 'villa', antza denez.

12 'Ta akabatu' bide da hori. Hitzaren bukaerari buruz, bestalde, o izatera datozen *u* bakan batzuk aditu ditugu inguru hauetan; Latasako berriemaile Martin Elizondok, adibidez, *sartö* eta *errezatö* moduko hitzak erabilli zituen inoiz, geroxeago ikusiko denez.

13 Hori bera esan zigun Celedonia Zenoz andere anoztarrak aspaldi (Artola, 1985).

Uskeras? meza batean, bueno, prediketu iten tzen meza bat, ta ori, kaputxino... orreki, iten tzuen uskeas t'erdeas, erditik, bi aldetaa, neski... denak entenditzeko.

– Euskara aunitz galdu bada ere, San Urbano egunean, hor, euskaraz egiten da, e?

Joe! bai, oan bai. Joe! ermitaño... ori, Auzak-, Auzako orrek, orrek, jo!... orrek kantatzen du!... meka! orrek badaki uskeas bai, kantue're...

– Lehen egunean euskara dexente aditu nuen, Ultzama, Basaburua eta leku horietatik etorritako jendea...

Bai, uskaldun asko da oai or... klaro! dana erdeas, erdeas...

– Eta denbora hartan, hara joaten ziren saltzaileek nola eskuratzen zuten deretxoa beren tendereteak zabaltzeko?

Deretxoa? denak, Ayuntamentuk kobratzen tzioten... onbeste bat, postu guziei. Igual, txotxe bai, karameluänak, taberna zuenai, denei kobratzen tzion, Ayuntamentuek. Oiek, yoaleak eta uxtai te oiek denak? lurrean! an... arbole bat baitago oain, an, orduen beste klase bat zen, espino du...

– 'Elorri' edo?

Elorri! elorrie. Ta an, dena inguru artan? ta tiendak perriz? oain paatzen dien bezala? ta an, atea? paratzen tziuzten yoaleak eta... oiek, kaiku te... Oi te, jitoak?

– Ijitoak? zitoak ere bai?

Jo! jitoak eta... 'a las tres cartas', gero bolo atekiñ e, nik eztaiz, kusi izän duzun, bolo at paatzen tzuten? oain, bat emen? beste... nola paatzen tzuzten aiek?... bueno, ta eso, ori. Oai? bolo at emen, emen paatzen tzuten beste... kurboa bezalako tzuk, kutsu du txato? te, tietu? ta bueltan? bota bear tzun ore. Oain, paratzen duazen ola; an?

– Zitoak ibiltzen ziren gauza horietan, e?

Buuu! oi, bueno!... diru asko gero ta, je! ematen tzioten denak. Gero jito aiek, gerra... gerra ya pastu zenian, bueno, ya...

– Horiek hara joan, kartak baliatu eta kobratuko zuten zerbait parte hartzeagatik, ez?

Bai-bai-bai; kobratu? denei kobratzen tzioten.

– Eta tenderetea paratzen zutenak, zein ziren? ermitañoa herriz herri joaten zenean, gaua pasatzera gelditzen zen etxeetako lagunak edo?

Bai.

– Etxe horietakoak ziren?

Ez-ez.

– Ez du gauza batek bestearekin zerikusirik?

Ez-ez; oiek, oiek ermitañoak, ermitañoak? 'Hermandad' edo esaten tzituten. Oiek, egun ortan? ermitañoak prestatzen tzun, an... jateko badu, bazkaria, almortzue edo... de cenar? oiek, gauen, gau itten tzuen lekun? oiek juaten tzien aara, San... arara?

– San Urbanora?

Afaltzea, maten tzion orrek, ermitañoa. Oain, oañ ezta ya berriz. Orduen Ayuntamentuek, bezala? orrek sukeldia aparte're zauken, te... sala aparte; apezak leku batean? bestean, oiek? been... parientiak bezala, bestara jotzen duten bezala? igual-iguala da.

– Nik uste nuen ermitañoak gaua pasatzen zuen etxeko nagusiari aukera ematen ziola gero, San Urbano egunean, tenderetea han paratu eta bere gauzak saltzeko.

Ez-ez-ez; ori, ori juaten tzen itxean? lo ittea do... itten tzen itxean? itxe onak eta ya, gero bazien, or, zenbait lekuten, pues limosna, batzuk main tzioten almute ba-, almutea eo erraten da? gari(y)e, beste atzuk alubia, beste atzuk... maize, gaztañe; denak, denak

etortzen eska-, eskean ibiltzen tzelaik. Te itxe alde oneko oiek itxa... oiek? debotoak gañea? pues oiek maten tzioten geigo.

– Dirudunek eta...

Dirudunek, ya. Oiek... itxe oietan eoten tzaa? yoaten tzen Leizen? Leizan- e, Leize-, Leizarragaa ere yoaten tzen. Gero, emengo... inguru, Iruñeko inguru ontaköa? itxa, obe, orduko ermitañoa? ya, ore... izendu zen urte asko sartüa, etze ya etze sartzen geigo? Orrek, orrek... an daonek, beran adiñekoak eta gu ere fite: «Ja! onek! el que le da, el que les da a est-, el que va, a este no, no va a las casas pobres, no, este, este se va a las buenas casas». «¡Sí, sí, claro! y a este le dan, les dan luego cuando vienen». Eta ba! ola... esaten giñuen.

– Ermitañoa ibiltzen da herriz herri...

Erris erri, bai.

– Sanduaren errelikiarekin; eta zer egiten du harekin?

Arrekin? ematen tzuen an orduen? t'atzuk maten tzion limosna.

– Deitzen zuen atez ate? atariz atari?

Ataris atari, bai.

– Eta, egiten zuen errezu bat edo?

Keba! errezoik ez.

– Edo bakar-bakarrrik «Arratsalde on, hemen dakart sanduaren errelikia»?

Bai, zergatik etzuen erreztatzen orduik ez? errezzatu, gizon ori, eskean ibiltzen tzien oie pezala? ez. Orri juaten tzen? ta, argiä... sandue, ermitañoa? artzen tzuen, e... zu sartzen tziñen itxean? ta ori, relieke? maderan musua man? ta gero, pues, bakotxak eta, nai zuena... man? al duena eta etzuen man, nai? biño, be! denek maten tzioten.

– Limosna pixka bat.

Bai.

– Eta, gero, etxe horretan gelditzen zen...

Bai, gau, gauerako... o bazkaltzea ta denak o, bazakin nola [...] emen, dena artuik zauken.

– Bazkaria eta afaria eta hori, dena...

Dena! dena! orduen etzen pagatzen diruik orduen, keba!... ez; zaldi betekin ibiltzen tzen, eskean... garie, ta-ta... pentsu, biltzen tzuena? pues, ya zaldiek e... etziren eman batzuk? pues saldu, saldu iten tzuen... ori, ta, gero? diru ori? pues, beantzat eta... ta eramaten yaketan la paga, bai.

– Eta, berak gaua pasatu bitartean, zaldia estrabilean, ez?

Bai-bai-bai.

– Zaldiari ere emanen zioten, e? bere pentsu edo bere belarra edo...

Seguro! jo!... orrekin? orrekin bizitzen tzen. Ze edaten duk?

– Ez-ez-ez, ez dut ezer edan beharrik, ez; eskerrik asko.

Pues olaxe, bizitzen tzen orduen; oain...

– Baina polita zen, e?

Bai! oain diferente da dena, beño...

– Eta, garai hartako ermitañoa nongoa zen?

Muskizköa, Muskizköak zaundu nituen tzera... Orrek urte asko du, gu ya jaió biño lenaotik tzegon... beti, an zautu giñuen. Ondarrean? etzen, etzen-ken ibilli... tta 'hernia' edo zuen, eztakit, etzela operatu bere denboan? ta arrekin, ya... gizona, Antziano-tan il tzen ya.

- A! hil zen.
 Bai, ona [Iruñera] etorri zen, Antzianotara.
 – Eta, orain dagoen Autzako hori aspaldi dabil horretan?
 Bai, beño oain ezta ibiltzen eske-eskean, e?
 – Ez, ezta?
 Ez. Geo, bestati? il tzen Latasaköa ere: Mariano. Lengo... zera, Muskizko ore? Bizente, Zenoz, zuen apellidoa.
 – Hura lehenagokoa eta beste hau? Latasakoa?
 Mariano, Ziganda; jo! ta Auzako orrek? orrek ezta nola duen apellidoa.
 – Ba, Astiazaran?
 Astiazaran, bai.

Otoitz batzuen hondarrak eta eskolako debekuak (1988)

- Aitagureaz oroitzen zara? ea erraten duzun.
 Aiteguria? Aite guria, zeruetan zaudena... Aite guria, zeruetan zaudena, betor guregana zure errañue, ein bedi zu... sandue? eee... ya! gure etsaie? -tatik?... ya! atzendu zeide bastante. Guutze sandue? Guutze sanduen señelegatik, gue etsaietatik, libre gatxazu gure Jaune Jaungoikoa?... eta Aitaen, Semiaen ta Espiritu Santu [...] izenean? Amen.
 – Eta beste zerbait?
 Ez, beste...
 – Ohatzera joateko edo?
 Bai, ori, Guutze Sandue!... Gu, eskolara asi ginian? ya etziuten uskeras utzi bate. Oan, ne amak? e... abuela ere? uskeldunek denak. Ama, Alkozaköa zen.
 – Eta aita?
 Aite erriköa. Oiek pues, or uskeras, dena uskeras guri! dena uskera! Guk... zortzi urtetan eo zazpi urtean? ezkiñaken erdea batre.
 – Ez, e?
 Batre ez; uskeras. Beño, gero? ya, eskolan etziguten uzten, uskeas...

Haur-jolasez zerbait (1988)

- Eta, jolastu, zein jolas zenuten hor?
 Je! ola, pues oain bezala, ejeje!... igual.
 – Ezkutatzera, altxatzera edo, elkar harrapatzera? edo...
 Arpatzea? ta altxatzëa.
 – Eta altxatzeko zer egin behar zen?
 Kuriketa... ori, kuriketan? ‘bat, bi, iru, lau, bost’, kontatu, ta... erderas bezala? pues igual.
 – ‘Kuriketan’ erraten da? hori da jolasaren, jostaketaren izena?
 Bai-bai, guk kuriketan, kurik... altxatu!
 – Nola erraten zenuten «Vamos a jugar a escondernos, al escondite»?
 Kuriketa... ‘esconde’, ‘escondites’?
 – Bai.
 Guk beti uskeas erraten giñuän... aittiar deu kuriketan. Bat, bi, iru, lau?...
 – ‘Aritu behar dugu?’

Bai, aittu bear duu kuriketan. Ai, Donostian? an diferente izanko da, seuro.
 – Eta, nor gelditzen zen kontatzen, besteak altxatu bitartean?
 Altxatzen tzien bittertio?
 – Bai.
 Kontatu: ba-pi-iru-lau? anbesteaño o? ta... eztenas altxatu? bueno, arrepattëar o...
 – Eta, nork gelditu behar zuen kontatzen?
 Bat, kontatzen gelditzen tzen bat, balin ba-, balin bezien lau? bat gelditzen tzen pare-
 tan kontra... eje-eje-je!
 – Baina, nola erabakitzen zenuten nor izanen zen hura?
 A! lemixikoan?
 – Bai, egin behar zen zerbait ikusteko nor gelditzen zen kontatzen?
 Eztakit nola eiten giñuen sorteat-, sorteatu itten... klaro, ez naiz oroitzen nola... itten
 den o.

Aitak Berribeitin entzuna (1988)

– Hori zure aitak erraten zuen?
 ‘El pensu’ ¿o eso?... «Baja, bi almuteko saskitöa, el pensu está en el arka zar, en el arka zar». En vez de decir ‘en arca vieja, el pienso’, y... bi almuteko saskitu ¿sabes lo que era? bi almute, ya sabes lo que es, y un saskito de esos, era...
 – ‘Un cestico’, ¿no?
 «El pienso está en el arka zar», dice que decían en Berrio...-plano, ¿y así? pues allá, ¡riendo!
 – ‘Bi almuteko saskito’, un cesto de dos almudes, ¿verdad?
 Sí, sí; el almud ya sabes, almud... «Bi almuteko saskitu; baja el bi almuteko saskitu y el pienso está en el arka zar», pa que bajaría el pienso con... eso, a... a las vacas.
 – Hori zure aitari erraten zioten... Berriozarren?
 Berrioplanon! Berrioplanoan esat-, erraten tzute te... ori.
 – Bai, e?
 Bai; uskeras! edo... aiek, bueno, Iruñen ere izanko zien uskeldunek, orduan, beño... ori, ori, erraten tzuen nee aitek, aite? eta tio! Guk?... ola, orai? que no saben el vasco, que saben el vasco, y esto, sí, que se habla bien, que se habla mal y así, hablando, a lo mejor, porque ¿nosotros? pues, allá, todos hablábamos mal, el castellano. «¿Sí? en Berrioplano ¿sabes como dizen? Baja el bi almuteko saskito, el pienso está en la arka zar». Ejeje! pa que bajaría a la cuadra, dice que le decía, fíjate, ¡sí hombre!

Otoitz batzuen hondarrak; bigarren saioa (1988)

Gurutze sanduen señoegatik, gure etsaietatik, libre gatxazu gure Jaune Jaingoikoa?... Amen. Aiteren, Semiaren ta Espiritu Santi Jaunaren izenian, Amen.
 – Eta, aitagurea ere bai?
 Aiteguria ya ez...-takit, ta: Aite guria, zeruetan zaudena... Aite guria, zeruetan tzau-
 dena, betor guregana zure errañue, bedeinkatue zu santue... ya, eso no... Eso también nos enseñaron y, eso. Ta, joe! la abuela y la... ¿la abuela y la madre? pues la madre...
 – Amatxi nongoa zen?
 Alkozkoä.

– Eta beste amatxi, aitaren ama?
 Amatxi? la abuela? la abuela... de allá mismo, de Domingonëa, de la otra casa.
 – Aitaren ama, e?
 Aita, itxekoa? ta... ¿la madre de Bermudo? y hermanas eran las dos casas, bi itxe-koak. Sí, amatxi ori... bere artaköa zen, beste itxeköa.

6. GELBENTZU

6.1. Pedro Oiartzun Orkin

Ogi egiten (1987)

Nola iten giñun guk ogie gazte giñelaik?... Lenik paatzen giñuen, oramaie; gero, an patzen giñuen iriñe? ta, iten giñuen ertëan? zoloköa? ure botzeko.

– Zulokoa?

Bat, zulo bat, ola, oratzeko ogie, ta gero, nasten giñuen an... lebadure, nola da? orantza! orantza; orantza nasten giñuen majo ue, guri-gurie, paratu orantza? ta orantza, oratzen giñuelaik ongi? eosten giñuen iriñe nasten pixke-pixket, oratus eskueki, eskus oratu. Ta, ya, ora, ola ori... masa iñik zegonean? uzten ginuen? ta an, biterte ortan? uzten nio ordu pare bat? edo... bi ordu t'erdia, gutxienetik? ore, ori azteko, arrotzeko. Ta denbor ortan? berotzen giñuen labëa; su ematen giñon labeai, ora-, ori oratzen giñuen bezala? sue ematen giñon labeai. Ta biterte ortan? labea berotzen giñuen...

– Zerekin?

E... bago-egurreki! pago-egurre geinean, ta, gero? ya, gorri-gorrie ya asten tzelaik labea barnetik? bero-beroa? atetzen giñuen, isetsaki, kanpora, brasa gutzie, t'uzten giñuen losa garbi-garbi-garbie. Eta, gero? ya, iten giñuzen ogiek, bi kilo bakotxa o ola, amar-dozena bat ogi? gero iru edo lau, bai... bizpiru olata? olatak tzien ogi txiki betzuk apezendako, ta, aiek, palaki? ya... labea berotu zenëan? ta prest zegonean labea? sartzen giñuen labea. Ta an uzten giñuen... jo! ya, ogie, ogie ya... egosia zeo, ya ogie egosten tzelaik, gorri-gorriä jartzen tzen gañean? azpi-azpie egosten tzen majo. Orduen? ya, probatze giñuen? ta, atetzen giñuen probarako kanpora? ta yotzen giñuen zola, ya gogortue ze, ta ikusten giñuen ya gogortu zen o etzauden; gogortu zela ikusten giñuela? atetzen giñuen kanpora ogie.

– Eta, zenbat egunetarako?

Zortzi bet egu, aste guziako, ogie.

– Azken egunetarako gogor xamar gelditzen zen?

Ez-ez! guetako goxo-goxo eoten tzen.

– Bai, e?

Bai-bai, etzen ogi gogorrik orduen, ez; ogi ona, bai. Alaxen ogie iten giñuen.

– Erran duzu sua egiteko ekartzen zenutela...

Bago-egurre.

– Nondik ekartzen zenuten?

Ementxe, mendi ontaik; adarrak eta egurrek? nasi, asteko adarrak, ta gero nasten giñuen lodixegoköa, brasa iteko, brasa bear tzuen in biarra, e... zola berotzeko. An,

zolan eoten tziren losak, baldosak! ladrilloen klasera? baldosa batzuk zolan, ederki, t'aiek gorri-gorriäk in tzire, ta an, patzen giñuen ogie?... ogie? orai baño obea.

– Hobeia, e?

Bai, bai-bai; ta alaxe izeten tzen gure ogie iteko modue.

– Eta, hori bezalako laberik guti ikusten da hemen, e?

Au bakar-bakarra zen olakoa, eztala Javier? (Javier Ilundain izeneko lagunari) besteak tziren... etzuten ola, atraie zure, kanpora, ta arren gañen? labea. Beño onek azpien aprobetxatu zauke, orrek ere zure dauke azpik-, azpie, e? biño zola dauke aprobetxatuik, kalderak, tzerriendako bazkak egosteko.

– Hara, hara...

Bai, au de au or sortue! ta or azp-, labe asko iñek, e? kaldera egosi eta ori... olixte ze.

Eguarasko balizko euskaldunez (1987)

– Hemendik beheiti ya kasik ez da euskaldunik aurkitzen, guti...

A! natiboak ez, natibo gutxi.

– Ezagutzen duzu Eguaratsen bateon bat ongi dakienik?

Eguarasen? Eguaasen eztaikit, bai, bakarron bat izein de ba, gutxiagoa zen e? ya.

– Duela denbora gutxi galdetu nuen eta erran zidaten bazela telefono-etxeko andre bat, zahar xamarra...

Arostegin ezta izein?

– Ez-ez-ez, Marturet.

Marturet, Eguaasen?

– Bai, eta badu anaia Orrion edo, hor nonbait, pixka bat ere dakiena¹⁴.

Marturet, oiek e, Marturet dute apellidoa? Orrion duena da, Bakedanon andria, Jesus Bakedano, orai biuda; ura ezkondu zen biga-, bigarren... aldiz. Ta Orrean zuen orrek anai bet, ezkondu an, Orrean, beño Marturet eta apellido ori? ez nakin ze apellido zuten.

Ereintza (1987)

– Hemen egin duzue ereki? 'ereki' erraten da 'sembrar'?

'Erain', e? guk erain in tuu, bai, ba.

– Eta zer ereiten zen hemen?

Emen? emen asi oketaik? patatak, alubiek, erremolatxak... gero, baki zen garie, zalkea, oloa... bakizu zer dien oie tenak, ez?

– Bai, garie 'trigo', oloa 'avena', zalkea 'veza'...

Bai; ta... gero zer geiago? baba, babak... alubie erran dut, ezta ala?

– Bai.

Pues oie tenak.

– Eta, nola egiten zenuten? lehenbizi goldatu behar zen edo?

Garie, garie por ejemplo? ya denbor ontan belaxe asten tzen lurre prestatzen. Ta azaroan, goldeaki, lantzen tzen lurre, azie botzen tzen azaroan.

14 Maria eta Severiano Marturet Goldaraz anai-arrebak ziren hauek.

– ‘Azaroa’ zeri erraten diozu?

Azaroa zeñi?

– ¿Octubre?

Oktubre, garie eraiteköa.

– Baina ‘octubre’ bezala ez duzu erabiltzen, ez? zuk erabiltzen duzu ‘época de’ ezta? ‘tiempo de la siembra’, ezta? ‘azaroa’, baina guti gorabehera ‘octubre’ aldera, ez?

Bai, oktubre bai, setie-, urrien ondarrean ta oktubre.

– Eta orduan?

Gero, lantz-, goldeaki lantzen tzen geiesköena. Gero, patatak, zenbait aldiz patata atra, biltzen giñuen, ta gero, garie erain, atzea, te ordue(n), ori, artzen tzien... ‘brabana’ erraten giñion guk, landu, te gero, arexabalaki... erain.

– Arexabalarekin, e?

Bai, arexabalaki, bai. Ta, orduen eraiten tzen ere, e... garie, azaroan, gero... baba ere bai. Ta primaberan botzen tzen patata, zalkea, oloa, garagarra ere botzen tzen geiexkoena urri-azaroan.

– Eta hemen izan da txitxirioa?

Txitxiroa... ba, beño gutxi. Garbantzo, txitxiroa.

– Hemen horrela erraten da, e?

Txitxiroa, bai... gutxi-gutxi.

Etxean beti euskaraz (1987)

Gero... guk, galdu eztuu in sekule ein beño, e... gerra denbora artan ta, bu! lau anai? te... arreba bat gara familien, ta bi anai zarrenak? irugarnak ee, ya or nunbait or beño, bi anai zarrenak? nik izein nit(t)uen amarron bat urte edo, gerra asta-, ai zelaik? ta... orduen ya galtzera, euskera.

– Gerra ondoren? gerra pasatu eta gero?

Bai, beño? itxan itze eiten ginuen, aittetamak etzakiten kasi erderas... ta beti euskeras. Ta, iru siñere gaztenak? eskolaa ta beti onela, ta aik erdaras, aiek galdu zuten uskera; guk, aitetamak segitzeatik beti.

– Zenbatak segitu zenuen? zaharrenak?

Bi zarrenak! irugarnak ere bai, irugarnak eit(t)en itze uskeras, beño... bi gaztenak? galdu zuten raso.

– Eta, amak bazuen aita edo ama hemen? ezagutu zenuen?

Ez, nik... amatxi bai.

– Amaren ama ezagutu zenuen?

Bai, bai-bai, bai. Aiek emengöak ziren, Gelbentzuköak.

– Haiek euskara baizik ez zuten eginen...

Buf! uskera... erdaras gutxi, gutxi. Denboa artan, euskera mintzetzen da (sic) asko, orai beño geigo.

Nekazaritarako tresneriaren inguruan (1987)

– Aizu, golde bat nolakoa den aise esplikatzen da?

Bai!... bueno, eje! eziñ nuke... dibujoa egin tä.

– Baina, zuk buruan baduzu nola den, ez?

Ba, zur bet ta... nola egin? ola, tira, au? (eskuan hartu paper bat erabiliz) goldea... ola erakutsiko izut. Au, au de andaitza? andaitza? au? au bartzotza erten ginion, e?

– Nola?

Bartzotza erten diogu.

– Bartzotza?

Bai, uzt-, e... bei, idiyen¹⁵ uztarrietan izeten tzen, zer e... andaitzen sartzeko, pues ore? ta, ori topea.

– Ardatza antzeko zer bait?

Ez, ardatza bertze gauze bat da. Au de... erdaras ‘clavija’ esaten diou.

– Hau, e? bartzotza?

Bartzotza, bai. Au andaitze? ta orai... au goldenburue, ekendu giñuena, or tze, gutxis gorabera? olaxe. Au andaitze, oi, goldean muturre, au sartzen tzen lurrea, ta emen? bazittuen bi belarri, olaxe, e? artzen duzu?

– Bai-bai-bai-bai, ongi.

Au, goldean burue? emen yoaten tzen... goldea artzen tzuena? atzetik? emen, bi idiek? onek ematen tzuen, lurre, arrotzen tzuen, au sartzen tzuen lurren barna, ta bi belarriok, botzen tzuten bi aldetara lurre; ori zen goldea.

– Hori zen, e? besterik ez, ez du konplikazio handirik...

Ez, ba, deus konplika-, au, oixe da dena. Ok, bi idiek izein balie bezala? au goldean andaitze? au goldean burue? orixe dena.

– Tresna horiek zaharrak ziren, ezta?

Baaa! zarrak, puf!...

– Eta, nola lotzen zitzaion andaitza idi-pareari?

Au? por ejemplo, au iñen dugu uztarrie, e?

– Bai, ‘el yugo’, ezta?

Yugo, bai, ta emen iten tzen, olaxen, ori, u(g)elezkoañe? partuela. ‘Partuela’, erderas, eztait nola duen izena. Äta au? izeten tzen, ola, ori... nola iñen dut? au balitze olaxe bezala, ola? ta emen, olaxen? te emen, olaxe. Ta, emen sartzen da, emendik? onara, au dao uzterrien gañen, e? au, ta bi zulo? ola, bi aldetara iñik? sartzen da andaitze, karroan andaitze igual-iguala, ta au zen partuela, ta au sartzen tzen emen, ta aurreko aldean, atzekoa al-, atzetik? eta aurretik, bi bartzotz, e? klabijäk erten tzien, ta or eoten tzen sujetatuta, e? Artu duzu, e?

– Bai-bai, ongi kontatu duzu. Eta, beste era bateko makina batzuk ere baziren, ez?

Brabana.

– Hori modernoagoa da, ez?

Bai, ori ondorean torri e. Oañ e badire brabanak, tratoreaki ibiltzen dute oaiñik e batzuten, alde batea.

– Eta, hori baino zaharragorik ez da? edo hori bezain zaharra, baina...

Gero baze? gero bazen beste bat, e... au bezala, beño goldea pezala, buru bet izen bearrean, zuen ola, zuge¹⁶, atzetik, ta au lurra arrotzeko ze(n), iru ortz, dittuena. Ta, pazen, emen, andaitze olaxe, igual-iguala, one pezala, emen bi kider, sujetatzeko; a!

15 Y epentetikoa nekez ageri da testu hauetan; honez gainera, *ogiyé, igiteiye*... besterik ez dugu ikusten.

16 ‘Zure, zura’ bide da hori.

ortzok sartzen tziren barna ta arrotzen tzuten lurre. Au, ori ezauntu dut nik, gutxi e? au gutxi; au, au bai geio.

– Honek nola zuen izena?

Onek ba, eztakit orain ze... atza, aztu dia.

– Ahaztu?

Bai; ez, oroitiko naiz gero nola zen e, beño aaztu de aspaldien, ezpaikara artu¹⁷ bear.

– Eta, bada beste bat, ‘kutre’ deitzen dena? edo ez da hemengoa?

Ezta au izango? au izango da igual. Izen ditteke au den. Gero, arexabala bakizu nola zen, ez?

– Ez, aditu dut, bai, area eta, baina...

Area, bai, area zen olaxen: lau zur, ola? ta gero bi, gurutzea, t’emen izetitten bat, bi, iru? ta lau ortz. Lau ortz, makil bakoitxan? amasei ortz; ta orreki erain te lurra arrotu, ola, austeko lurre; oneki ibiltze giñen t’emen, aurreko aldean, izeten zuen barra bat, ta emen, anilletxo bat? ta or sartzen giñuen katëa, onaa, andaitzera, o digo, uzterri bet. Ta uzterrien zertzen tzuen, ola, andaitzen klasea, guk iten giñun laardeka, lardeka, olaxeko luzetasun bet, e? emen izeten tzuen zuloa katea sartzeko ta emen, bi zulo bar-tzotzendako.

Ta, katea uzten tzen, buelta emateak eskiñetan, katea korritzen tzen alde batea o bertzera. Ta au beti yoaten tzen, zuzen yoan biarra? ta katea emendi malamazen? iten tzen alde batera, saietu. Mugitzen tzen alde batera? ta tiratzen tzion, ola, kruzian; zuzenian yoan biarra? gurutzian yoaten tzen pixköat ta au ta arrotzen tzuen lurre, emen-dik pasten tzen orz bat? ta bertzea pasten tzen kruzian, beti, geratzen tzen kruzëan... gurutzian, ba.

– Eta honen izena, erran duzu...

Arexabala, arexabala.

– Beste arerik bazen?

Ez, orduen ez, denbora artan. Geo izten giñuen, guk emen iten giñuen arrast(r)a, lurre, berritze bat, zenbaitek izeten tzuten... zure, aundi bet, rodilloan klasera. Len izeten giñuen, klase ontaköa? beño, ori... zure bakarrik bearrean? ola izeten tzire, ta ortz, txiki betzuk, klase ontaköak, kutxillan klasea eo ola. Ori ya, gero torri e, bakitzen tzuen lurre te iten tzue(n), arraustu iten giñuela, edaten giñuen o arraustu, autsi! ta sartzen giñuen kruzëan, ta... ae, zoi aundi oiek, denak, jorratzen zittu(n), bai, rotrabatoria den bezala.

– Zoiak, e? ‘terrones’, ezta?

‘Terrones’, bai, zoiak; bueno, zoiak erraten giñuen, zoiak. T’orixe zen emeko kome-diek.

Karro itsua (1987)

—Eta, karroak? badira karroak eta galerak eta...

Bai, orduen ixeten giñun guk karroa, karro itsue erten giñona, ardatza... zureskoa. Gero torri ziren bertze... radioaki, ardatza... burniskoa, ta igetzen tzuenta. Beño? ardatza burniskoa, bo! denbora asko egondu de, karroak, emen, mendietan ta ibiltzeko... ezpaizien bide mearrak orduen, justo-justoan karroandako.

17 ‘Aritu’ bide da hori.

– Karro baten piezak zein dira? kaja eta kostillak eta...

Ba! lemix-, lemixko guk zauntu giñuen? kaja? oleskoak, gu ya, mutille... mutil koskorak giñenean ya, ein txiren... olaki, kajonak, beño lemizi eiten zittuten? zesta deitzen tzena, urritzeki; zesten kajona olaxe? au de, por ejemplo? ta, emen, makil betzuk ola, gora, or zuzenian gora, t'emen, sartzen tziren urritzek? aurreko aldien iten tzuen ola, zirköa, zirk-, ori... arkoen klasera?

– Bai.

Ta atzean izeten tzen atarie. Ta ok? gora, t'emen iten tziren? urritzeki, urritze bakizu ze den, ez? atzeko atarie.

– Bai, 'avellano'...

Avellano, urritze. Asten tzen, kruzetus, makillek, ola, ingurue, ta ola, yoaten tzen kruzetuz, ez?

– Bai.

Au? por ejemplo, alde batera, t'orai? kontrariora; makillek? emen balire, por ejemplo? emen makille, ta... ola, ta makillek emen? ola? ta makillek kruzezalëo (?). Orai, alde ortatik? urrengoan emendik, ola, e? ta makille, makillen inguruen beti, ue, maten tzaikion? pues, metron bat alture edo quizá¹⁸ gexago, izeten tzen karroan, zestoa gora, metron bat edo ola. Oartu zu, e? nola zen. Ola... ola, ori, zuloan utzi makillek, gora; por ejemplo au? arrapatu? te emendik, alde on-, makil bet emendik? eta bestea emendik, ola krutzetus makil guziek.

– Eta, horrekin sujetatu egiten zuten?

Baa! gertu geiltzen tzen... gertu-gertu gelditzen tzen, ola.

– Zer da 'gertu'?

Estu! fuerte!¹⁹

– Eta, hori zertarako egiten zuten?

Oi? pues emen, ongarriek itxetik atratzeko ta, gero, ostoa, orbela erraten giñon, oi, Opendiko... iretzeak eta, itxea kartzeko, or sartu te...

– Eta, azpiko kaja eta...

Bai, ola; or eoten tzen, emen, por ejemplo, zoien andaitze, olaxe, t'emen kostillek, erten giñon.

– Hori, hori. Hori azpitik, ezta?

Azpitik, bai, kostillek, ta emen ola.

– Eta, gero, erruberak? errotak edo nola erraten duzue?

Erroda, errodak.

– Zenbat errueda?

Bi erroda; emen, jeneralean bi errueda; emen ardatza? oixen karroa. Kostillek yoaten tziren, aldekoa erraten giñon, o piek aldeköak, ta au andaitze. Ta, ori eon bear tzuten züzenak; kostille pasten tzen, aldekotik? andaitze barna? beste aldekoa, deitzen tzen; zuloak iten tziren parean, deitzen tzen karroa.

– Eta, erruedek zer zuten bueltan, burdina?

Ardatza, a! bai-bai, burnie, zure; emen, por ejemplo ta, inguruen, burnie; burnie bai.

– Bestela, zurezkoak ziren, ez?

18 Erdal hitz hau geroagoko beste hizketaldi batean ere tartekatu zuen berriemaileak.

19 Azkueren hiztegian (1969 [1905-1906]): GERTU: 4° (AN-Lez) bien afianzado, *bien garanti*.

Zure, lemixikoak denak zure; gero torri ziren, gero etorri ziren besteak, radioak zu-tenak, radioak, ta, au ala ta, beño emen uekoa, au ardatza, ta ueko ortan pasten tzen... barra, kanporaño, ta or sartzen giñuen uriñe edo, erraten duun ola o, grasa erraten dena orai, or eoten tzen beti... engrasatue.

– Bai, ‘grasa’, ‘manteca’ eta...

Manteka ere bai, biño manteka... sobra garesti or sartzeko. Ta, or, oiek, e... idien-dako ta or ibiltzeko lijerogo ziren, zureskoa zen goorrago, ori, beti... engrasatzen ibi-lliar tzinuen beti untetuz, beño olaxe zien komedie(k) emen.

– Denboraz bazen ere beste urin bat, balearena...

Bai.

– Hark nola zuen izena? aditu dut zenbait aldiz...

Bai, bai, beño eztakit orain, enaiz akordatzen, eztakit nola duen izena, bai-bai, use-tzen tzen, bai-bai.

– ‘Lumera’ edo? lumera ez al zen ba?

T’eztakit nola, eztakit nola zen izen ori.

– Eta karroa, normalki, nork tiratzen zuen? mandoren batek?

Emen eztuu mandoik izendu, emen, idiek o beiek, geienek idiek emen; beiek, zenba-tzuz, izeten beiek ere beño, normal idiek, ba. Mandoak? ya mandoak, usetzen tzien gei-go... je! goiko... ba! or, Labain alde ortan ta, geigo, mando ta asto ta oietaik? ya, malda ta geigo, ezta emen bezalako landaik or, ta, usetzen ere geigo. Oanik erosten tzuten man-do ta, etaik? ba... Labaien, Saldias ta, oietaik? belarrak eta biltzeko itxea, mando gañen.

Belarrak noiz bildu (1987)

– Hemen bildu dituzue belarrak?

Emen? bai... bai, asko; oain dena belarra da, lenao garie iten zien ilebeten, ezta batere itxean, dena belarra!

– Eta, belarrak noiz biltzen dira? honezkero bilduak izanen dituzue, ezta?

O! guk erraten diogu, ‘julioa’ o... garagartzaroa, garagartzaroa ‘junioa’, ez?

– Bai.

Bai, junioan, eztakit normal, junioa, junio o julio; belarrak sartzen dee. Ta denbor ona baden badi? euri asko iten badu orai? e... zenbait aldiz izten da... urri-belarra, urrien, atratzen da urri-belarra erraten diogu beño, orai bei asko baite dena, ya nasten dute beiek, dena.

– Eta, nora biltzen duzue, siloetara edo?

Ez-ez-ez, orai sartzeittute, paka egiten ddute, ta, sabaietara; sabaie, bakizu zer den sabaie...

– Bai, bai.

Etxa aundie baite ori ta; gero battute? o perak²⁰ in dittu or, ortaik in ttu orai, pajero oi, lenao, goiko pisue, dena izeten da autse, itxe aundi ok izeiteute, eun te... eun te amar o eun te ogei metro kuadraö beren²¹ bai, izein ttute, ta oiek denak, bete-bete izeten tzire beti, orduen, belarres bete. Ta, itxe aundiek beti’re o peak, mira, gaur eztute biltzen

20 ‘Ok berak’ bide da hori. Beheraxeago ere o *peak* dugu.

21 ‘Bederen’ da hau, antza.

belarri peño lenao, Txumela esaten... itxe koskor bat? au in duten tokien, au bertze aldean izeten tze, itxe berrie in dute orai, atzeko aldien izeten berste bat, berak...

– (Gaizki ulerturik): Nola erran duzu? etxe eskor bat?

Koskorra, itxe koskorra; etxi... txiki bat.

Inguruko ibarretako euskaldun urriez (1987)

Itze asko orai, guk, ola, natiboak e(rr)aten den bezala, ttugunek, liburus eztu ibiltzen ez semeak, ezpaittute... usetzen ya.

– Bai, oraingo moldean badakigu hitz asko nola diren, baina jakin nahi izaten dugu herri batzuetatik besteetara zein diferentzia dagoen.

Bai.

– Horko Juslapeñan eta hemen, euskara igualtsua da?

E! Juslapeñan eztuzu... euskeras ae-, itze iten duenak arrapatiko ya.

– Ezagutzen dut bat Zigandan bizi dena...

A! ori ezta Juslapeña, e?

– Baina beorburutarra da bera; badakizu nor den, ez?

Bai, bai, Garbisu, Garbisu, zautu ut bai.

– Eta, Usin ezagutu nuen adin handiko andre bat, Urbana, Gaskuen ere bizi izan zena...

Urbana, zautu nuen, bai.

– Nuingo andre bat ere bazen Aristregin, baina alabak erran zuen guti zekiela eta erdi gaisorik zegoela. Hortaz, hura ikusi gabe geratu nintzen. Beorburuko hiru anaia ere badira Larraiotzen; apellidoa dute Zabaltza, baina, zail dago, e?

Bai, zalle-zalle, an eztuu, ez, eskaldun gutxi. Ya, Atez... a! beste balle oi, emendik, Gaskutik aurrera, Atez da. Gaskue, Gelbentzu, Latasa... au de Odieta ta au [ezker aldera] berriz, Ultzama.

– Hor bada andre bat Zigandakoa; horrek ongi daki.

Oek ba.

– Zuk bezala egiten du? igual-igual? ez da diferentziarik?

Ba! bai-bai, gutxis gorabera igual... denboa artako euskera.

– Zure aitak diferentxeago eginen zuen...

Ègualtsu, gu oai, klaro, quizá, bai, akaso bai, diferentxeago, zeatik gu, ya, nasi gera pixko at, berrieki te zarraki te... itze asko nasi de ta, beño, gero? ez, itzea, o euskeras, asko ez, urte askos, euskeas guti mintzetue izendu baitä, ola.

– Baina, zu, mutiko ttar bat zinelarik, hemen dexente eginen zen...

¡Oh, ya lo creo!

– Orduan karrikan eta guzti, zuen artean, e?

Bai-bai-bai, orra! guk, orduen, denbora artan, apeza're, euskaldun giñun raso ta, dotriña e, iendetan mez ondoan, gu kozkor iaman izeten giñen dotriñera, ta dena euskeas iten giñun dotriñe.

Belarrak nola bildu eta samatsaren aipamena (1987)

– Belarrak noiz bildu bai, erran duzu, baina nola biltzen zenituen ez.

Belarrak, denboa artan? belarra paki-, bakitze giñuzen idieki, izeten giñun e segadora, bakitzeke. Te gero, sekatzeko? biguaki bueltak ematen giñuzen [...], biguaki. Ta, or

biltzen giñuen malletara? ta batzök, maineretan? beste atzuk, samatsean? samatsa²² bakizu nola den, ez? arran suelto, pakete gisa; ‘samatsea’ esaten diogu.

– Samar?

Samatsea! karro samatsa. Ta, sartu berris maineretan, maineretan sartzen tzen belarra lotute. Ala kartzen giñuen, idieki. Ta, gero itxera karri te, samats ore, buelta maten giñio oi? iroltzen giñue(n), ta gero maineretan berris artu ta sabaierari? pixkana. Ta maineretan ibiltzen tzienak, soroan betetzen tzittuten maindreak, ta lotu, te gero, idieki karri, karri, karroan ekarri, ta gora iyen segidoa, zuzen. Oi izen zen belarra.

Eultzia: estraziatik trilladorara (1987)

Gero ultziek, ultziek, gariak eta, trilladora izeten giñuen.

– Eta estrazia?

Ez-ez, estraziek ya, urten bates oroitzen naiz ni egin giñuzela larrañen, estrazieki, beño obenian, trilladora izeten giñuen motor...-asko trilladora.

– Yada aski modernizaturik, e?

Ba; mille ta, o! gerr ondoan? oite... emeretzigarnan zen akabatu zena gerra, ez?

– Bai.

Berrogeita-, oite batian ekarri zen trilladora, onea, erri ontara. Ortas oroitzen naiz oso ondo²³, ta beti iten giñuzen trilladoran, erri guzien, auzolanëan bezala. Ze... itxe bat aldie? igu-, maten tzen buelta erri guziaz, denak, batendako, komunean bezala.

– Gero beste batena eta horrela, e?

Bai, bat akabatzen tzelaik? bestengana, suertes, suertea botatzen zen ezkerro, ta lenbikoa tokatzen zaikionak? ya, ala da segido, andik segido, ta beste at.

– Adelantu handia izanen zen, e?

Ba! seguro baietz... ¡ya lo creo! bai.

Samatsari buruz berriro ere (1987)

– Ba, lehen aipatu duzun hitz hori, ‘samats’ hori, ez dut orain artean aditu...

Ejeje! karroa, por ejemplo au: ara! ardatza bien, bi palo, alaxe.

– Bai, bi ‘vara’, bai.

Ta, or belarra, juten tzen, so-, malletan, malletara biltzen tzen soroa.

– Mailetan? ‘escalonada’ edo?

Ez-ez! montonera, olaxe, malla. Ta, karroan bi aldetara, ta sardekoaki –sardekoa, bakizu zer dena?–, artu te botzen tzen karro gañera, ta karro gañera ze itten ba? orrek paratzen tzuen, karro au bazen por ejemplo, oixe barratu, ta iotzen tzen gora ta, neurrie, bakotxa pera gutxigora artzen tzuen zenbat, idiek, idiek tiretu zezaken... karga, artzen tzen karro guzien, zabaldus ta majo paratus; ori izeten tze emen samatsa.

– A, hori horrela egiteari esaten zaio samatsa?

22 Azkueren hiztegian (1969 [1905-1906]): GERTU SAMATS – 2º (AN, BN, L-ain), hierbas secas, residuos vegetales para hacer abono: *herbes desséchées, débris de végétaux avec lesquels on fait de l’engrais*. Eta Izetaren lanean ere (1996) antzera: ‘Samatsa; iratze mukurua, <Montón de helecho> *Samatsa pile bet in dugu*.’

23 Horrela aditzen uste dugu oso ondo hori, inguru hauetan batere ohikoa ez izan arren.

Samatsa, bai. Te geo, goitti eratzten tzintuelaik? para bat izein tzintuen olaxe, bai, ta bi makill oketan bara sartzen tzen ola, ori estutu, emen fuerte, ta, orreki... sujetatzen tze, ola, zeak an. Oiek ziin komediak!

– Belarrak ebakitzeko euria ez omen da ona...

Bai, belarra galtzen da, usteldu. Asko eiten badu bai, eguria asko iñeskeos, galtzen da, autse ta, galtzen baitu belarrak asko eguri iñeskeo.

– Orduan, erne egon behar da, ze denbora datorren eta...

Erne? Jaungoikoak maten diun denbora artu biarra.

– Bai, baina batzuetan gauza bat iduri eta gero...

Bai, bai, beño? orduen lana asko izeten tzen ta, esperoan etzaiken egon ordea, denbora egon bittarteo.

– Orduko bizimodua ere ez zen oraingoa bezala...

Ez, ezta ere, ezta ere.

– Ez zen jakiten ere orain bezala; orain gehienetan asmatzen dute...

Bai, ba! ezta, orduen, orai bezala: «Biär iguzki biar duu, biar e, euri, eauntsiek izengo dire, o ortotse antziek» eta ola, beño orduen etzen olakoik.

Hilen eta asteko egunen izenak (1987)

– Hilen izenak? lehen erran duzu bateon bat, ‘garagartzaroa’ eta...

Bai, zera, akaso... atzen zen ze ori e; otsalle...

– Otsaile ‘febrero’, ezta?

Bai; ilbeltza? ‘eneroa’ ilbeltza.

– ‘Izotzilla’ edo, ez zenuten erraten hemen?

Ba, guk ilbeltza esatagu. Ta otsalle? martxoa, aprile, maiatza, garagartzaroa... Gero, ‘julio’ eztaiz nola den...

– Uztaila edo?

Ba! uste ut zebait olako bat. Gero, aboztue? urrie? –setienbrea–, ta, ‘octubre’ ai guk erraten diou ‘azaroa’, ta zenbaitzuk azaroa erraten diote ur-, ‘urrie’, eztaiz nola den; beti guk ai, ‘octubre’ ai erraten giñon azaroa, ta... atzean tzen ‘noviembre’, eztaiz nola zen.

– Bada, inguru honetan, ‘lastaila’ erraten zaion bat?

Lastalle, baite, bai, bai, lastalle izein ere.

– Uste dut hori ‘octubre’ edo ‘noviembre’... hortxe.

A! pues igual; ta ‘diziembre’, nola errain ginion guk? ‘abendue’, abenduä.

– Eta astegunak?

A! astegune pai: astelena, asteartea, asteazkena, ostegune –ortzegune gu(k) erraten duu–, ortzile(r)ea, launbeta, te igandea.

Euskararekiko atxikimenduaz (1987)

– Ostitzen ere egon naiz, baina ez dut inor aurkitu.

Ummm, Ostitzen...

– Hor sortuak, e? badira ere, hemen bezala, inguruko herrietatik hara joanak, baina...

Ez, ya... or, gue adintsukoa pai, arpatiko tuzu oaindik akaso, baldin bada bakarron bat, beño bestelas...

- Ez, bestela ez; bi edo hirutan galdetu dut eta beti erran didate gauza bera.
Ya, ya, ya... ez e, emen ere, emen ta sortue? gure familie bakarrik izanko da, euskeras iten tzena. Gero au, Maria? au kanpotik etorrie.
- Zera, Zigandakoa?
Zigandakoa; gero...
– Zure emaztea, eta senar-emazte baztandarrak, ez?
Baztandarra; a! ez! bat, andrea... nere andrian aizpe da, Basaburuköa ta bera berriz, e... Iruitaköa. Oik e bai.
- Iruritako kaskokoa da? ala baserri batekoa?
Baserri, baserriköa.
– Zein aldetara dago baserri hori, Eugi aldera edo? ez dakizu?
Bai, nik uste baietz, ba.
– Tira, ba izan gara pixka bat, e?
Ba, asko! [...], euskaldune, t'euskaldune ezte-, ez eta; zauntzen ere euskaldune nola den ta nor den euskalduna, nor, zer den euskalduna. Euskaldunen sentimentue nola den, ta askotako... «Oiek deabrue tie». Euskaldune ezta deabrue, e? beño, paatzeko tta, paatzengatik ezpazu pa-, paatiarra du, e?
- Bai, batzuek euskararen usaia hartu bezain laster, beste zerbaitekin lotzen dute...
Oixe, eztala...
– Ez da bata bestearekin zertan nahasi...
Eztala, eztala; egie, egie eztala.
– Gauza berez kulturala da, gure arbasoengandik etorria...
Seguro, ta... egia ezta alakoa ez, beño, ala paratu diute? ta, alaxen eman biarra.

7. LATASA

7.1. Martin Zenoz Elizondo

Sarrera laburra eta inguruko euskararen inguruan (1981)

- Ba, bai-bai-bai... asko ibilliarra da. Ta zu, zu zer? nongoa zara? atrebitzi...
– Ni donostiarra naiz.
A! donostiarra zara? Donostin bada oañik euskera?
– Bai baina, badakizu, hori handi xamarra da eta denetatik dago.
Bai, bai-bai-bai, ala da, arratzoiz duzu, bai.
– Baina, ari gara, nahi dugu, ea pixkanaka...
Oañik, oañik nai duu sostenitu, e?
– Hori, hori.
Ejeje! eerki, eerki.
– Hemen askotan ibiltzen naiz, emaztea Iruñekoa dut eta...
Iruñeköa uzu, e?... ya, ya. Ta zeren ganen? Donostin bizi zeate?
– Bizi, Donostian, bai.
Ta ze? ofi-, lana izein duzu...
– Lana? bai, Aurrezki-Kutxa batean lan egiten dut. Hori 'Caja de Ahorros' da.
Koño! Caja de Ahorros.

- Bai, gauza hauetan ibiltzen naiz afizionez.
Afizionez? joño!... te ze, ze in biau zu orreki, ze?
- Ba, begira, joan den mendean euskal dialektoak klasifikatu ziren eta, zera horren arabera, Odietako eta Ultzamako mintzairak ez dira berdinak.
Ba! diferentzi gutti...
- Bai, baina ba omen da zerbait.
Bai? bai, bai emen e, emendik, Ulzamatik? Basaburure? diferentzi aundie dao, e? bai, Basaburure.
- Ba horrela nabil, gauza horiek zertan dauden ikusi nahiz. Orain urtebete edo, Ziaurritzen, Inazio Larraia ezagutu nuen. Hark ere ederki daki.
A! bai, bai, badaki orrek, bai. Bai, badakizu zer iten duen gure andre(k)? euskea... en fin, familien erderaz, eta uskeraz iten balin beda, be(i)re! ni, nerekin? guk e, emaztiak eta... denak, uskeaz iten duu? itxëan, beño, beron tartian? erdera itaute.

Zerri-hiltzea (1981)

- Hemen matatxerria egiten duzue, noski...
Bai, bai, bai; bi, bi te iru igual.
- Kontatzen ahal duzu nola egiten den?
Bai gizona!... matatxeria, il? il, nola iten dugun?
- Bai, baina hasieratik; nola hartzen den zerria, nola jartzen den mahai baten gainean eta...
Bai, nik, nik errain dizut? guk iten duun klase bere-berian.
- Hori guztia Odietako euskaraz bildu nahi dut, konprenitzen duzu?
Denak iguala eiten ote-ote den... bai-bai-bai-bai-bai. Pues txerrie onara karri? artu an e... eitei-, eiteik, 'eie' erraten diou txertogie... ue, ori, pozi(l)ga, erraten diou bea. Te txertogitik artu? te karri onara, ta maie emen paatu? emen, eta artu? te bota maien gañera.
- Zenbaten artean?
Zenbaten artean? ba, lau laun... ez balin, bai, lau bai.
- Eta, fuerte sujetatuik?
Bai-bai, bai-bai-bai-bai-bai, ta eskapatu igual, aundi oiek e... zer dute, bai, bai.
- Zergatik eskapatu? badakite zer...
Bai, maie ta maia botzeaki oiek ya, arrapatzia, ezpaitute nai izeten e, pentsauzu? ta, orrengatik, oengatik. Ta fuerte arrapatu! ta fuerte eutsi!
- Eta, orduan, ongi harrapatuta dagoela?
Orduan... arpatu ta ola? labana sartu.
- Nondik?
Lepotik, je!
- Eta, txerriak zer egiten du orduan?
Pues, txerriek murruxke.
- Zer da 'murruxke'?
Ori... nola errain dio pa nik or(r)i?
- 'Chillar'?
Bai, easi! ola yago, chillar.
- Bai, e? fuerte egiten du?

Fuerte, fuerte; ta gero? odola ateatzen da, labana sartu? eta... ori, odola ateatzen tzaio, ta, odola, dena ateatzen tzaion denboran? iltzen da txerrie. Ta, odol ore gero? naasi iten duu ola, ola, batek emen, batek, emakume batek? ta ori... bañera batera edo artu? ta eerki nasi, nasi, nasi? eta ore... tripota eiteko. Eta... eta gero? iltzen delaik? txerri oe artu? eta ataira atea, an sue in? eta an tximildu, illea, illerik e, erre dena ka-, galparr oi, denak erre. Eta, gero? ore... erre? eta urekin garbitu, tellek edo... telle bakizu zer den? ori, 'teja'...

– Bai.

Ba, artu orrekin? eta arraxka-arraxka-arraxka? garbitu, bai, dena, bai. Gero? ori, dena eiten den denboran? txerrie, ankaz gora paratu? vamos, erran nai dut, tripez gora?

– Bai.

Ta, edeki. (Etenaldi bat egin genuen hemen, ume batzuk oihuka ari zirela eta)

– Nola erran duzu? tximildu eta gero, teila horrekin...

Teilla orreki garbitu, dena, dena garbi-garbi-garbie; ure, batek ure bota? txerriera? eta beztzeak, bide, bi lagunek edo? telle orreki? arraxka-arraxka-arraxka-arraxka? dana garbitu, bai. Eta, dena ola... garbitze'en denboran? gero berriz, nabalaki(n)? bizzarra kendu bezala? balin bedao illa... bakarron bat edo ola? raso-raso paratzeko? la(b)ana pasatu, bizer-nabala bezala, bai.

– Eta, gero, iriki?

Eta... gero? iriki; iriki, bai. Lenik kentzen tzaio? papoa, ba... paper, papo ore, bai, eta gero, ereki? te, tripek atra, bai. Lenik? lenik atratzen tzaio?... ori, ze errain dio pa nik?... bueno, tripek atra beti're! bai. Ta gero aiek? eman, oik ëta... garbitu! denak oiek, eta, gero... denak garbitu? eta gero, oiek, erziak eta berexi? tripotak eta txixtorrak eiteko, longaniza... iteko? ta, ola... bai.

– Eta gero, txerria non uzten da?

Txerria? emëntxen, zutik. Bueno, gero? ori, makil betian sartu, muturren lotu? eta muturre... -etik? tripoti goitti sartu, edeki ere baitze tripe? tripe edekie baitze? sartu... bara bat, ori, or sartu bara bat, tripetik aora, eta or zutik paratu... or zutik paratu. Ta gero, atsaldëan? bota beri ontara?

– Hor berean edo atarian?

Emen, emen, emen paratzen duu. Ez, iruzki edo... beti peligrasoagoa da kanpoan, e? barrenean eiten dugu... pues utzi. Ta gero, atsaldian, autsi tzerri ori; bota lurrera emen? ta autsi. Lenik? erditik partitu, lenik burue kendu, eta gero? erdittik par(s)titu, ola, eskin beteik bertzea, bai, ta... gero? solomuek? kendu, 'lomos', entenditukouzu, solomuäk kendu, ta, gero? autsi! ta kentzen tzaizkio... errauntan solomuek, bertxeak kendui ttuu, ertzeak kendui ttuu!... Gero txikitu ore! txixtorra eiteko, bai, t'ola.

– Eta, egiten da presente? apezari ematen zaio zerbait?

Apezai etzaio... ezta kostunbreik emen, gañet... ez, ez, apezai ez.

– Eta, egiten da afariren bat edo zerbait?

Eeee! ez, ez-ez-ez! familie...

– Merienda on bat edo, famili artekoa edo?

Ba, familiek berek, berek, itxan.

Gaztagintzaren inguruan (1981)

– Hemen, nola erraten da? 'artalde', 'ardisaldo' edo nola?

Ardisaldöa.

- Buru aunitzekoak izaten dira hemen ardisaldoak?
 Ardisaldoak? bai; emen bada... itxe batëan, berraun buru... biñon geyaö izein ttu, berraun buru biñon geyaö izein ttu. Orrek ere, esnea, saldu... iten du orai; bueno gazta, lemi-xien? gazta in, eta gero, ya pixkuat itxerako iten den denboran? pues esnia, esnia saldu, bai.
- Eta, nora saltzen da? nora?
 Nora? beri ontara... bere onta tortzen da letxeroa, Gipuzkoaa... eamatän dute, ori. Bueno, badie bide, bat gipuzkoanoa? ta beztia... a Ronkal edo, o eztakit!
- Bai, Enaquesa edo?
 Enaquesa edo ori bai, bide izen biar [...], eztait nola zaion Gipuzkoakoai.
- Idiazabal aldera edo?
 Ba, zerbait ola da, bai.
- Han gazta aunitz egiten da baina hangoa baino esne gehiago ere beharko dute...
 Arrazoi, arrazoi duzu, eta, saltzeko daukenak? etzaio inporta batei man edo bertzeai man, non-ta? ongi pagatzen den.
- Orduan zuk gazta ere egin izan duzu...
 Bai, bai-bai-bai.
- Eta, nola egiten da gazta?
 Gazta nola in? pues esnia kendu? eta...
 – Egunean zenbat aldiz kentzen da?
 Bi aldiz; goizëan? ta gabian edo atsaldian edo, ola, gabian en lo general. Ilune izeten da bai, bildu ordöko ardiek ta, bai.
- Esnea bildu... eta?
 Esnea bildu? ba, eta, saltzeko era obenean? pasatu, pasadera batian... zea, ori, garrafara, eta... ola. Ta, gazta itten dugune? pues... gazta oi, erran dutena nik²⁴, pasatu orrea? eta iñ xegidon; ‘gatxakoie’ ma-, erraten diou, ‘cuajo’, zuk entend-, gatxakoie, maten diou? eta gero gatxakoie eman eta ta arek artzen du ore...
 – Egon pixkat; lehenbizi ez da botatzen esne guztia kaldero handi batera?
 Bai... bañera batian! bañera batëan! eta... aan man, ori, gatxakoie. Eta gero? ore nasi-nasie in, zera batean, eta gatxakoie man? ta nasi bear duu? zeatik ori gogorr eittetan dana batean gelditzen baite, nasi-nasi in, eta gelditzen da... xeeo. Ta, orduen asi... biltzen, eskus biltzen ola; artu? te ola, ola, gazta iteko, eskin betea, bai.
- Eskuz?
 Eskus bildu bai, bildu eskus itten da, bai, eta...
 – Eta, gelditzen denari nola erraten zaio?
 Gelditzen denari? eee! etzaio ja...
 – ‘Suero’, edo?
 Suero! ori, suero, bai arrek e, ‘gazure’, uskaraz gazure, uskaraz gazure.
 – Eta, gazur horrekin zer egiten da?
 Errekasuna.

24 Era honetako egitura inoiz edo behin azaltzen zaigu, Ziaurritzen ere *egúrre karri duziéna áutsi zazié* gisako esaldia eman baitziguten, gaztelaniaz egindako galdera bati erantzunez izan bazen ere (Artola, 2014, 279. orr.). Makirriaingo dotrinan molde honetako adibideak ez dira bakanak.

– ‘Requesón’ da hori...

Bai-bai, requesón.

– Eta, gazura txerriei ematen zaie?

Bai-bai-bai, gazure ure bai, gazure, tzeatik ze eman bear diozu bertzeik? txerriei man, bai; ori kendu errekasunä? eta... txerriei man. Orai, orai, nai duna yan? ona da öre, erre-, gazur ore’re, kendu gabe errekasune, egosi? eta yo biar du ola, an tzerëan, ta, orduen, nai duena yan? yaten du. Ona da, e? ona da, ona da... gazure; ore gazure da ori.

– Eta, gainerakoa, horrela-horrela, eskuz, alde batera eramaten den horrekin, zer?

Or, bueno; ori... bildu? eta... nola errain ba? tximitxe, e? erraten tzaio alako... zea.

– Bai, ‘recipiente’ horri.

Bai, eta, tximitxe artara sartu, ore... ze atzuk, autsi? te tximitxe ore nola den, aundie balin beda? aundiz biar du, ta, tximitxe artan? sartu? ta an, zap-, zapan eukiar du, eskus, zapatier du, an eukiar du... eztaiz zenba tenbora, seun, zapa-zapa-zapa, bildu? te an arraña oriek. Gero? gatza, gatza pixkuat man? ta gero, bueltak, ma-, maten tzaizkio berë artan tximitxen, azpikoa gañera? ta gañekoa azpire, ta, pues gero prentsan paatu! ta... prentsan paatzen duu.

– Eta, hor bukatzen da...

Bai, or bukatzen da.

– Ez da jartzen sutan pixka bat?

Eztuu sun pasatzen guk.

– Ez? batzuek egiten dute...

Bai, itaute, arrazoi duzu, beño eztuu, emen ez, emen ezta iten bat ere, beréalaxe.

– Eta, gero, non gordetzen da?

Pues ori gordetzen da... airian beti’re!

– Airean? kuarto batean edo?

Bai, kuarto atian, ta nai du ola, frexko samarra.

– ‘Bochorno’, hegoa, txarra omen da.

Txarra egoa.

– Handitu egiten omen dira...

Bai, bai, bai, bai-bai; flojo gelditzen da... zea, bai.

– Hotzarekin hobeki.

Otzaeki? bai, goortzen da obeki, bai. Pues, badie gaztak oañik ere, emen, zea ontan, beño, ya goorturi(k), izugarri da. Gatza orrek, gatza pixkuat maten tzaëo konserbatzekotan? bea gatza bëar du, e? gazta konserbatzeko? gatza bear du, preziso, beztzeik ezta konserbatzen; zabaltzen da? ta... ya, bai.

– Eta, hasiera batean, esnea nahasten hasten denean, zer erabiltzen da horretarako? erramintaren bat?

Bai, erremienta aproposa badago ortarako, iten dugu, a(la)ko... emen, kaskoan, ola, segidoa? ta, makil betian? zuri in zuluu? ola? eta, emendik sartu ore? ta gero makille ore emen, ao-, aoko zeoze o zer den. T’oneki? au, ola buelta man, bai.

– Erraminta horrek zer izena du?

Ori? je! erramienta? jeje!... atra, ta utzi tzintzilike.

– Ez dakit horri ez ote zaion erraten, Gipuzkoan, ‘malatsa’ edo.

Bai, izen daitteke, bai.

Ogi egiten (1981)

– Etxe hauetan ogirik egin izan da?

Bai segur! ujuju!... bai-bai.

– Zuk zerorrek egin duzu?

Bai, bai, bai, in dut nik, neonek.

– Aber, konta, konta ezazu nola egiten zen.

Nola iten tzen?

– Bazenuten laberik hemen?

Bai.

– Eta baduzue oraindik ere?

Ez! orai eztuu, bota in gindue; klaro! ore bota ta, okupetzen baizuen orrek, lekue aundie labiak? eta, ori kendu, tä, bertze... kuarton bat edo, ya... paatu, an. Pues an ereikitzen tzen ore... nola zaio ba, orrek? obien... iriñe! garie ematen giñuen erro-tara, iyo, an, errotan, eta... pasatu, karri itxera? io ta... zu, ez zen iriñe bakarrik artzen, an err-, tzeatu te, pasatu alako... ‘masia’ erraten giñun, pasadera batian, ola, olaxen.

– Masia?

Masia, masea erraten giñuen guk.

– ‘La masa’ izanen da.

Ta, andik ola... pasatu? eta ‘menudillo’, zai ure? kendu, eta iriñe or. Iriñe artan? ziloña. Eta iriñe arrei? ure bota, bear tzan, alako... aspille bat o, zureskoa giñuen! Ta, bota? ta an, oratu, oratu, oratu an; toka ta ola asi? eta, zenbat bear tze(n)? bi erreu edo... obie eiteko? bi erregu aldien edo, ola, zortzi egunteko ta iten giñuen edo, amabortzeko igual! ta, ore masakatu? ta, ukondoaki tte, ola ta, ola ta, aitzen giñe(n), bai.

– Eta, gero, forma eman eta?

Gero? ore azi erraten tzaio orduen, azi itten tzen ore... masa orä, dena, an, anpotu, ta, ya orduen? zeatu. Orduen? obiek in, artu kutxillo at e... prestatau? tä, artu kuxkor? eta nai duzun klaseko obie? ein, eta... utzi, zebait e beste leku betian, ola. Da, dena ore, masa ore, eiten tzinuen, danak, obiek iten tzinuen denboran? labia egoin tzen bixtuik! berotzeko, eta, labia garbitu, ore erretzen tzen denboran kendu su ure, erretzen tzitue-laik denak sartzen tzien aiek? garbitu ure? eta...

– Zerekin garbitu?

Pues... ezpaitekik! geienian? olako... maizen ostoaki, akalaki, maizen akalaki(n); paratu makil betei ure, ta busti urian? eta arreki(n), barnian ore, bai-bai.

– Ezpel bat edo eskoba bat balitz bezala...

Bai, ori bezala, igual-igual, eskoba bat izein litzeke bezala, bai.

– Eta, gero?

Sartu ogiye.

– Bai, ‘barrer’ nola erraten da?

Pues ‘barrer’ orreki, ore, erran duten orreki ‘barrer’, ori? bai, orreki... garbitu.

– Eta ondoren?

Eta... an? orduen? an sartu obie!

– Eta, ogiak zeren ganean sartzen ziren?

Ladrilluzkoa... baizien aiek zu, barrena e labi arrek, ladrillue baizuen barnian.

– Baina, ogiak zeren gainean zeuden? ohol baten gainean edo?

Bai!... oloan gañan, oloan gañan; zeatik emen e, kajona batian a, zeon masa, eta emendik artu? emen ebaki, baki? eta ol baten gañea paatu. Iten gintuen, igual, ama-bortz, amasei ogi, ola. Beño aundiek, ez emengo... obiek bezala.

– Azken egunetarako gogor egonen ziren...

Be!... etze, etzen gogortzen aundiz.

– Fin-fin partitu eta...

Bai, bai, bai.

– Eta, non gordetzen ziren gero ogi haiek?

Obiek? kutxe batian... egoten tzien eziago, eziago. An sartu? ta eoten tzien, an konserbatzen tzien ederki. Igual urdinduik ere bai, e? urdinduik egoten tzien. Badakizu ‘uridin’ zer den?

– Bai, ‘moho’ pixka batekin edo.

Bai, ola da.

– Hori kendu egiten da eta ona dago...

O!... onek eztu ja ere ori, ori ezta ja ere... bai. Ola da, bai-bai, nik ogie? bai, ya lo creo baietz.

– Bai, gauza polita da hori, e?

Gauzä ona ere bai öre, oaiko obia beño obia.

Inauteriak (1981)

– Inauteriak erraten dugu ‘carnaval’; garai batean hemen zerbait egiten zen?

Orduen bai.

– Lantzen bezala-edo, zerbait?

Lantzen? Lantzen geiao igiten da, Lantzek fama aundie... dama, bai. Pues... iten giñituen guk, karnabaletan, pues... puskek bildu etxetan, itxe guzietan, txixtorra, arrotziak eta zea, ta, ostatuen edo... mayordomoan itxan? edo... maëordomoan iten baitzien besteetan, bertzetan ez enbertze. Ta, an, arara bildu? t’an, an prestatu, an, eta yan, eun eerra pasa-, pasatu, pasatzen tze. Gero, eroste giñuen umerri on bat edo... lo que sea, ta biltzen tzien puska aieki, ta sobratzen balin bezen, gero, urbilen... eun, bertze eun betez, igual yan, bai, sobrantia. Zeatik puska aundiek biltzen baitzien, yendeak maten tzun emen, txixtorra ta, urdaie ta, oietaik, ta ola.

– Gazteek zerbait kantatzen zuten atarietan puskak bildu bitartean?

Etzen kantatzen!

– Edo beztitzen zen jendea? edo...

Beztitu bai.

– Zerez beztitzen zen?

Txatxuek!

– Zer, Lantzen bezala?

Bai, ola bai, ola.

– Orain ez...

Ez! orai ez.

– Eta, mozorraturik edo aurpegia tapaturik edo zerbait?

Aurpegie, aurpegie tapaturik.

– Eta, zer egiten zuten? dantzan edo saltoka ibili edo...

- Bai-bai-bai-bai; aurrei, aurrei seitzen, aurre-, aurr oiei segitzen laxterka, orr ebiltzen tzie.
 – Eta, zer arropa beztitzen zuten?
 Eozein makumian, erozein arropa... zea! sartu...
 – Atorraren bat edo?
 Bai, atorrak edo zera sartu? ta, gero aurpegiere ere bai, tta buruen ere zerbait ere sonbreröa ta, olako zeazpat.
 – Eta, ‘escoba’ edo, ‘escoba’ nola erraten da?
 Ixetsa.
 – Isats bat harturik eta horrela? saltoka eta umeen atzetik?
 Umian atzetik, umian atzetik.
 – Hori da egiten zutena.
 Bai, ori de.
 – Eta, ondoren, etxe batera joan eta bildu zutenarekin afari eder bat egin.
 Bai, bai.
 – Mayordomorean?
 Bai, mayordomon geienian, ostatue iten tzen zenbait beño ez, mayordomoan itxean, beti.
 – Eta, mayordomoa nor izaten zen?
 Oooo! oi-oi ama! urte batian bat eta bertze urtian beztze bat eta...
 – Horrela, bueltaka, e?
 Buektaka, bueltaka.
 – Eta, tokatzen zitzaiona konforme egoten zen.
 Ooo! ze in bear tzion? konforme, kostunbre? bai. Olaxe.
 – Eta, inguruko herrietan ere egiten zuten holakorik?
 Bai, bai, bai, bai.
 – Bai? Erripan eta Gendulainen eta denetan, e?
 Bai-bai-bai-bai-bai-bai, iten tzen, iten tzen.
 – Eta, orain, bakar-bakarrik Lantzen, orain...
 Bai.
 – Besteetan ez da egiten...
 Eztut aitzen nik orai; bazen emen, Ultzaman berian e, erri oietan, eiten tzutena tzea beño, orai ezta aitzen ere.
 – Ba, polita izanen zen, pena da ohitura horiek galtzea.
 Bai t’ala, polittä ze(n), polita ze.
 – Klaro, zendako galdu behar da, ba? hori ez da hain zaila konserbatzen...
 Anbertze gauza egitten tzen orai!...
 – Bai, moda berriak sartu, askotan onak izaten ez direnak ere...
 Eztienak, arrazoi duzu.
 – Eta, hemengo gure betiko gauza polit eta ederrak alferrik galtzen...
 Bai, bai, baietz, bai, ori arrazio, beño ya... ya ori, pues Lantze izein de neski orai, emen inguru ubetan; beztetan ya ezta... iten karnabalik. Orai, erri aundiritan, Baztan aldëan ta, or, or bai, itaute, Ituren ta, oietan.
 – Bai, Ituren eta Zubietan eta...
 Zubietan ere bai.
 – Horietan ateratzen dira ttuntturro deitzen direnak, yoaleak edo, yoaldunak e?
 tonkolon-tonkolon-tonkolon zera horrekin.
 Bai, bai, bai, bai, bai.

- Hori ere polita da, e?
 Politte da ori! emen yoaleaki bakizu noiz ibiltzen dien? Errege-bezperan.

Corpus eguneko prozesioa; hasiera (1981)

- Korpus egunean egiten zen prozesioa?
 Bai-bai-bai, t'oi ere.
 – Nolako prozesioa izaten zen?
 Pues... nolakoa? pues, palioakin, elizetik atra, ta... ore, Jaungoiköak...-aki? ta karri-ke barna? beiti yoan, te or beittiko itxe aundie baxter arremaizu makume bat e, Marka-laingöa da bera; an, an, an gelditu? ta an paatzen tzuten Amaerjiñe? ta zea, 'Alabamos' zea in? te, berriz älizera.
 – Karrikak edertzen zituzten?
 Ooo! bai-bai-bai-bai.
 – Zer, belarrez edo?
 Belarrez, junkoak geienak.
 – Junkoak prozesioa pasa aurretik, aitzinetik...
 Bai-bai, altzinetik. O! majo itten, izeten tzen ori...
 – Eta, herriko jende guztia joaten zen?
 Dena-dena-dena... denak. Gero? guetien bat edo bertze... tirtzen tzen ere, bai.
 – Zer tiratzen zen?
 Guetia, guetie eztakizu zer den?
 – Bai, 'cohete'?
 Ori, ori, ori.

Basapiztiez bi hitz (1981)

- Axeri, tajudo eta horiek, kalte egiten zuten, ez?
 O! kalte aundie egitten zute.
 – Orain tajudo gutxi omen da, baina axeri asko.
 Bai, beño oai tajudoik, ni eztu'kusten len bezala, pero... ori izein de maizik eztelakoz? edo zer?... Azariek bai, axeriek badire bai, gero basurdiak ere bai, ta orain baditteke... Orain e, aurten ezta anbestze ez, beño, izeten die emen, aunditz, basurdeak ere. Bai... ola.

Kantarik ez dakiela dio (1981)

- Euskarazko kanturen bat dakizu?
 Eztakit nik! eztaki taus erë euskeraz... kantuik, ez, t'ez euskeaz? t'ez erdeaz e.
 – Bada kantu bat inguru honetako batzuek ezagutzen dutena: 'Kanta, kanta nik be-zala [...]'. Holako zerbait.
 Anda! oso polite da.
 – Olaizko gizon xahar horrek daki.
 Bai? aiba! coña, t'ori, zein dago ote da Olaizko ori?
 – Izena du Jose Mari Makirriain.
 Bai, ezpaitaki(t) nik!
 – Iloba batzuekin bizi da [...]; ama zuten Autzakoa.

- Mikaguen!... maixtra bat aire!
 – Bata maestra, bestea Caritasen lan egiten duena eta [...], bai? badakizu?
 Bai! bai-bai-bai. Por ejemplo, maestra ore emen egon baita apopilo... Ta non, non dago orai?
 – Iruñeko eskola batean. Ba horien osaba, tioa...
 Badute oiek bat... anaie bat, anaie at o baute? [...], mutil majo at, itxean.
 – Bai, badute, bai, Miguel izeneko, bai.
 Ta gero oiek bazituten, bi osaba edo... or, etzituten oiek? zarrak... Ta nor dire oien itxean orai?
 – Nor diren? ba, hiru ahizpa anaiarekin eta osaba.
 Bai-bai, zautzen dittut nik bai denak. Ooo!... oiek bai; ta aiek kantatzen tute ori?
 – Osabak, bai, osabak kantatzen du...
 Oi-oi ama!
 – Eta, beste bat ere bai: ‘Por la calle abajo va gizon bat guitarra zar-zar bateki’, eta [...].
 Aiba! bai-bai; a! pues eerki dago, eerki dao ori.
 – Oroitzen da, aspaldi, holako zerbait kantatzen zela; zuk ere jakinen duzu zerbait...
 Ez! ez-ez-ez, nik eztait ja ere!
 – Ez? euskarazko kanturik ja ere?
 Ezta ja ere, kantuik ez, gañea eztut afizioneik nik kantatzeko o... zetik iten.

‘Erraten dute / errataute’ eta Iruñe hitzaren deklinabidea (1981)

- Euskaraz mintzatzean, nola erraten duzue ‘ellos lo suelen decir’?
 Oi, berek erraten dute ori.
 – ‘Erraten dute’?
 Berak erraten dute ori.
 – Inazio Larraia Ziaurizkoak erraten du ‘errataute’.
 Ta nik orai erran dut! ‘errataute’ erran dut nik.
 – Zuk erran duzu ‘erraten dute’.
 A! ta ‘errataute’ ori?
 – Bai? igual?
 Pues igual, igual, igual, igual-igual, bai-bai, igual-igualak dire, bai.
 – Eta, errateko ‘tengo que ir a Pamplona’?
 Yoan bear dut Iruñera.
 – ‘He venido de Pamplona’?
 Etorri naiz Iruñetik
 – ‘Tenemos que ir hasta Pamplona’?
 Yoan bear dugu Iruñeraño.
 – Eta ‘La mujer de ese es de Pamplona’?
 Orren andria da Iruñeköa.

Aitagurea, Abemaria eta Gloria, azkena desitxuraturiko latinean (1981)

- Aitagurea ere erran zenuen...
 Aitteguria bai.
 – Erran, faborez...

Bai: Aitte guria zeruetan tzaudena, santifika bedi zure izena, betor guregana zure erraiñue, egin bedi zure borondate sandue... zure borondate santue, zeruen bezala lurrrian ere. Eman dezaguzu egunesko obie, egun eta beti, barka izkiguzu guri geren zorrak, guk zor gattuztenari barkatzen ti(o)un bezala, ezkatxalutze tentazioan erortzera, baizik libratu gaiz guzietaik, Amen.

Abe Marie, grazie aundiz betia, Jaune dago zureki, bedeinkätue zu zara andre guzien ertian, ta bedeinketue da zure sabeleko frutu bedeinketue, Jesus. Santa Maria, Jaingoikoaren ama, zuk erregu zatzu gu bekatorioengatik, oraiñ eta beti, geren eriotzeko orduän... orduaño? Amen.

Gloria, Patrie, Filio, Espiritu Santo. Sekoterat ta, printzipio, enuken senper, e in sekula sekulorun, Amen.

Korpus eguneko prozesioa; bukaera (1981)

– Korpusko prozesioa nolako zen kontatzen hasi bai, baina...

Pues... Korpus Kristi... euneko prozexioa? elizetik atera? bo-, botzen ginduen karriken denak, junksak eta... zea, belarra, ta aietan? elizetik atera? ta, karrike guzien barna buelta maten giñuen. Torri itxe batia? gero iten giñuen... zeatu, nola erraten tuu? orai enaiz akordatiko.

– Aldarea edo?

Bai, aldaria, ori bera; itxe batean aldaria, ta an... zea in? ta buelta berriz, bai, kantuen.

– Bai? baina euskarazko kanturik ez.

Ez! erderaz.

– Eta, zabaltzen ziren mainderiak eta?

Baite! mainderiak den-denak, leio guzietaik eta, mainderiak, leio guzietan mainderëak eoten tzire.

– Zuriak edo kolorekoak edo?

Denetaik! zuriak en general, ta kolorekoak ere bai, bai-bai, dena te nasi(k).

– Eta, jendea joaten zen prozesiora?

Bai-bai-bai! denak, denak, denak yoaten tzien, denak, denak. Oain, klaro, itxean, bakarren bat, geldittiko zen, e? beño bai-bai, denak, denak prozesioan.

– Orduan, zer kontatu askorik ez da horretan...

Ez-ez, eztago, eztao. Gero, guetiak ere bai, tirezten giñituen, guetiak ere... bai. Guetiak ba... yakin duzu zer den?

– Bai, 'cohete'.

Bai, altxaferoak edo, zuk ze erraten diozu?... guetiak!

Jolasen inguruko zerbait (1981)

– Haur-denboran, zertan edo nola jolasten zineten hemen, herriko karriketetan?

Aurak?

– Bai, kaniketan edo zibetan edo pilotan edo nola?

Bai, bai, pillotan ere bai, pillotan ere bai, erozein paret artetan, ori, plazaik etzen, beño zemitarioan e... jeneral, ibiltzen giñe, zimitarioan baduu, zimitarioa eerra du orrek eta.

- Elizaren atarian eta, ez?
- Bai, ta pillotan aitzen giñe, pillotan. Gero, kuriketan ere bai, kuriketan, atsaldëan. Kuriketan da... altxatu ola, txoko batian, ta, beztzeak... zeatik jun.
- Altxatu ‘esconder’, e?
- Esconder, bai.
- Erdaraz erraten da ‘a bules, al escondite’...
- Bai! bai-bai.
- Eta, zer kontatu zenuen lehen egunean? paratzen zenutela perretxiko bat edo...
- A! bai.
- Eta, aldamenen... hori nola zen?
- Orrek, ori, ori...
- Jolas horrek ze izena zuen?
- Pues... ori zen, nola du ba orrek? espera... bueno, beti’re? pirle, pirlen, pirlen. Pirlen e... aitzen giñen; pirlei, paratzen giñituen, tzea, bedratzi, bueltan-bueltan-bueltan-bueltan? ola ta, erdien perretxiköa, tal como... onddoa edo xixe badakizu nola den? aren bezalako kaskuaki, da poli(t) perretxiko oi, bai. Ta? arek balio zuen bedeatzi, öre bakarrik, bueno; ore botatzeko bear tzinuen bestzean tartetik, pasa-, pasatzeko ola.
- Arrek, bedeatzi ba iteko? oite... oitameka, neski, tantuetara jokatzan tze(n), oitameka tantutara. Ta aiek atratzeko? zerbait or, t’obenian? oitezortzi do oitezazpi do ateatzen tziñituen? eta, coña, gero? beztziak arpatzeko? bide edo, botaiar tziñituen. Ta obenian, gero, botatzen tzinituen geyao!... zeatik batei yo? ta tik-ta, tik-ta ari’re botatzen tzien ta...
- Eta, ingurukoek balio zuten bat...
- Bai.
- Eta erdiko handi horrek bederatzi...
- Bederatzi.
- Baina, zail zen hura botatzen...
- Bai, ya ez tze, erdien baitao...
- Eta, zerekin botatzen zen? bolo batekin edo?
- Bai, bolo bateki, bolo at, bai, bai.
- Orduan, kontu hori boloen antzeko jolasa zen, ez?
- Bai, ora, orren tamaño ontako luzetasune edo, gutixeo, ukoa, olako luzetasunä, ta goraño? zabaltxeago zuen, ola. Ta arreaki(n)? tirätu? te... bota.
- Eta, beste haur-jolasik bazen hemen? kaniketan, zibetan, edo...
- Ba! izein tzen, bai, izein tzen; orai ze, zer eztakit.
- Eta, neskak zertan aritzen ziren? tabetan edo?
- Nexkak? nexkak aitzen tzien jokuen.... bai, been elkarrekin juntatu? eta brixkean edo, punttuan edo... ola, beittien batian, kuadra on batian.
- Kartetan eta...
- Kartetan, bai.
- Eta bestela ez? sokarekin edo?
- Bai tt’ere! baitte, ori’re bai, ori’re bai, ibiltzen tzien bai, ori’re.
- Eta zer, kantatzen zuten zerbait salto egiteko? zerbait euskaraz edo?
- Eztaki(t) nik, ze... zebait e kantatzen zuten, duik gabe, pero ez-ez, gauze aundiik ez, ez zen inportantzizko ezer, kantue.

Ardiez zerbait (1981)

– Ardiei noiz mozten zaie ilea?

Orei? non...

(Oscar izeneko gazte bat, gugana hurbilduta): Emen, sanpedrotan...

Sanpedrotan... o zea ortan.

– Zuk egiten duzu hori?

Ez... moztu bai! moztu bai.

(Oscar): Beño, yuntetzen dire... franko.

Juntetzen ge-, bai e [...], artzaiek juntetzen garela, zea ta; enizun e... erran? bai.

– Ez dakit, ez naiz gogoratzen.

Bai, bai-bai-bai, artzai juntatzen giñela? ta, denen ertian mozten giñituela... batian batenak eta bertzian bestzianak.

– Eta, ile hori saldu egiten da?

Ille oi xaldu.

– Ongi saltzen da?

Bai, saltzen da, saltzen da. Guk geyao itten baenu? naiago giñuke, beño...

– Hemengo ardiak, nolakoak dira?

Latzak, latxak, latxak, ille luze... oetaik, latxak.

– Markatzen zaizkie belarriak burdina batekin, ezta?

Ez, ez, piruxekin itten ttuu... ola, au de belarrie? t'emendik ola, klaskan, au, au oxka utzi, zautzeko, bai; eskuñeko belarriän? oxka!

– Eskuineko belarrian beti, e?

Bai, erdi-erdien; ola, an puxko at kentzen diogu? tte...

Mandamentuak (1981)

Jainkoan legeko mandamentuek, dire amar: lentabixkoa, Jaungoikoa maitetzea gauze guzie... ez? ni nola nao ba?

– Bai, 'Jainkoa maitatzea gauza guzien gainetik' izanen da.

Bai.

– Aber, lehendabizikoa...

Beño nik, al baldin bedakit, au garbiao, nik ne esanaie... erratautut: lentabixko iruek? Jainkoandako; bertze zazpiek? laun progojimon probetxureko. Lentabizkõa, Jaungoikõa maitetzea gautze guzien... Bigarna, jurementue banoan ez egittea; irugarna, yai eunes santifiketzia; laugarna, aittetama onratzia; borzgarna iñor ez iltzea; seigarna lujuriesko bekatuik ez egittëa; zazpigarna, iñoi daus ez ebastëa; zortzigarna, laun projimoan... bizikedeik ez deseitzëa.

– Ez; 'gezurrik ez erratea'.

Eztut erran ori? zortzigarna gezur ez erratëa; bedratzia, laun projimon biziki(de)rik ez deseitzëa; amargarna, bertzen ondasunek? ez deseitzëa. Amar mandamentuok, e?... bi oketan: Lentabixkoa, Jaungoikoa maitetzea gauza guzien... Bigarna, laun projimoaren [...] estimitzia, Amen. Bai, pixkoat ezeztu o...

7.2. Martin Elizondo Aragon

Erleak, eztia, argizaria... (1984)

Erleai? orduen, en vez de panales, cestos había, unos cestos así, en cono. Y tapar bien...

– Bai, baina euskaraz behar duzu kontatu...

Dena, matelak ta dena tapatu? emen, sarentzat? ikusteko? arrimetzen tzen, arrena-ga-na? gizona? ta, kentzen tzion eztie, pozal batzutea... pozal batzutea. Ta gero? arratsëan? iten tzen ore, zakuto atzuten sartu? zakut batzutzen sartu? paatu zintzilik eta? bi agaki²⁵... bzzzri! bi gizon, bat an ta bestea emen, bi agareki? bzzzyi, bzzzri!... pozala azpien paatu? te, beexi, eztie? ta argizeie²⁶. Nik eztut geëao kusi... aiek apartatu? argizeie eskin betea? klaro! zakuto ore, ustuta! an gelditzen tzena zen argizeie, ore eskin betera, ta eztie? bestean. Nik eztut geiagokoik kusi, nik kustutena ori de.

– Hortaz, hartara arrimatzeke behar zen aurpegia tapatu...

Bai, bertzenas erleak piketzen baittute!... klaro! ta anak ere bai, ongi, t'eskumuturrek lotu!... pantalonak ere bai! bestenaz igeten tziren, pantalonak, emendik ere bai! ta lepoak eta ongi, ongi ta...

– Bai, eta ikusteko?

Pues, ori ba! sarea, sare... espeso, usu-usu-usue... ta atsa, atsa artzeko're? kareta bat, dena sarea!

– Eta, erleen artean ere badira desberdintasunak, erregina dela eta...

Beño, nik eztut zautzen... aitue bai, beño nik eztakit oiek beeixten ta eztakit ortan ja ere, ja ere, ja ere.

– Eta, panalari nola erraten zaio euskaraz?

Panala... erle-saskie? erle-saskie.

(Emaztea): Sí, erle-saskie, porque eran más cestas, así, era tipo de cono [...].

En castellano te contaría mejor: esos cestos, tenían una boquica, pa que salga y entre la abeja, y aquella boquica, p'al invierno, como la abeja hace vida dentro, se le ponía una tablica con unos aujericos, sólo-sólo que entrase y saliese la abeja, y alreedor, se le reforzaba muy bien, porque entraban ratones y les comían y les mataban y hacían chandríos. Alreedor de esa cesta, antes de hacer con cemento, como se hace ahora esa cesta así, con la mierda de las vacas? se hacía una pasta? y se le daba alreedor, porque eso después, cuando se seca, hace cuerpo.

– Ongarriarekin.

Ongarrieki! ongarrieki, ta... zulo aundie uden, bai, beño negureko? xulo txikittöak? erleak bakarrik egoteko.

– Tira, orain erran hori bera euskaraz. Ea, bazuen aho bat eta [...]; erran duzun hori bera, euskaraz.

Uden? saski oi egoten tzen? franko errax; neguan? erlea, beti barnëan egoten baite... sí, mira: neguan? ba, udan, erlea ibiltzen da aata ta onata ta, erle-saski oi, uzten da errez

25 Bai *agaki* hau, bai hurrengo lerroko *agareki* ere, 'arraki' eta 'arrareki' aditzen uste dugu, 'r' bikoitza ongi ahoskatzeke zailtasuna duten batzuek egin ohi dutenaren antzekoa.

26 Hitz hau, bai aldi honetan bai jarraian agertuko den beste bietan, bost silabatan taxututa: argizeie.

samar. Neguan? beti, barnea, neguen e? –‘neguan’ errataut e orduen; nik, ‘neguen’– erlea barnean egoten baite, defensa... geëagondako? zulo artan paratzen tzakion, oltxo at, erlean... ñaurrikoa bakarrik, erlea bakarrik sartzeko ta ateatzeko, ebitetzeko, ez sartzeko saguek, arrotoriak²⁷... oietaik. Ta gero, ingurus inguru, segurantz geëaondako, iten tzakion ongarrieki, beien ongarrieki? morteröa, ta orreki? refinetu. Gero ore sekatzeki? pues, kuerpoa iten baitu... ala! ez tie kendu artio. Edo primaberan? biar bada, beroak... eldu zelaik? iriki pixkoat, atsa obeki artzeko, ta ya erlea ya... asten delaik aata t'onata, oltxo ore? kendu. Nik ez tut geago kusi.

– Saguak edo arrotoriak sartzen baldin baziren, zer egiten zuten, ba?

Eztie yan? ta gañera... erleak il ere bai, erleak... yoaten baitzeikun... piketzea, ta bein piketues geostik, iltze men da erlea, nik ez takit! nik ez takit ixtorio oi.

– Eta, erleek pikatzean, ez zituzten hiltzen saguak?

Bai! beño... aundiz biar ordako²⁸ ta... arrotoria beñezpin? oañik sague, sague txikie baite, arrotoria sartzen balin bezen beñezpin? ez. Ta... sague ta arrotoria erraten duenak? sugea igual edo, sugea an egun aizta²⁹ aise; bestze erozein... gauze. Ola.

Xehetasun batzuk lexikoa dela-eta (1984)

– Tronkoari ez zaio erraten ‘enborra’?

‘Zure’, emen.

– Tronco? ‘tronco’ errateko, zure?

Bai.

– ‘Zure’ ez da ‘madera’?

‘Zure’, guk... ‘trae aquí un tronco’, por ejemplo: kartzak zur ore.

– Bai, e? eta ‘aizkoraz bota dituzte zure batzuk’?

Bai.

– ‘Enborra’ ez.

Ez, guk ez ‘enborra’.

– Eta ‘encino’ errateko, ez duzu ezagutzen ‘arte’ hitza?

Ezta’re, ezta ere.

– Beti ‘encino’?

Entzinoa, guk entzino, entzino. Ta, entzino izein da, izango da seguru aski... castellano.

– ‘Izein da’ edo ‘izango da’?

‘Izein de’, emen ‘izein de’.

– Nik nahi dut hemen erraten den bezala, e?

Bueno, bueno.

– Lehen ere ohartu naiz erran duzula ‘izango’ eta, pentsatu dut: ño, ‘izango’ hori, hemengoa ote? horregatik orain izan dut aukera galdetzeko.

Bai-bai-bai-bai-bai, igual mintzetzen naiz ola? zeatik e...

27 Testu honetan zehar *arrato* > *arroto* txandaketa nabaria da, behin baino gehiagotan gauzatzen da eta.

28 ‘Horretarako’, alegia. Aldaera bitxi honek hemendik ekialderantz aditu ditugun *ordik* (‘hortik’) –Anotzibarren ere, bidenabar esanda, aditu duguna– edota *ardan* (‘hartan’) gisako beste batzuk oroitarazten dizkigu.

29 ‘Ezta’ ote da hori?

- Ibili baitzara pixka bat batetik bestera eta...
- Orixe.
- Konturatu naiz batzuetan ‘beis’ erraten duzula eta bestetan ‘berris’.
- Bait ere, bai.
- Hemen gehiago, igual, ‘beis’ edo?
- Berriz! emen ‘erre’, emen ‘erre... erre’.
- Beorburuko Garbisu horrek beti erraten du ‘beis’.
- Bai, bai, bai.
- Ibili zara hemendik kanpora, pixka bat, eta orduan beti pegatzen da zerbait...
- Baietz! bai, bai, bai.

Kantu-apurrak, euskaraz eta erdaraz (1984)

‘Quisiera ser alcalde Donostiakua, daré la orden, den a los pobres, ardua naikua, ja-jai... daré la orden, den a los pobres, ardua naikua.

Publicaré y un bando, ez edatekorik, publicaré y un bando, ez edatekorik, son preferibles buenos licores goizian barurik.

En el barrio de Amara, Lolitan etxian, en el barrio de Amara, Lolitan etxian, dan tripa y callos, con un cuartillo, errial batian, ja-jai, dan tripa y callos, con un cuartillo, y errial batian.

Además hay derecho, merenduatzia, además hay derecho, merenduatzia, dar un par besos, a la criada, sukeldin atzian, ja-ja, dar un par besos, a la criada, sukeldin atzia(n)’.
No sé más [...]. No sé si no m’hay dejaö alguna estrofa. Bueno, luego se suele meter también, esto modificaron después, yo aprendí antes:

‘Cuando vamos a Otxandiano’; se le agrega eso, pero eso es posterior, del de antes.

‘Zon tzirrikiton, zon tzirrikiton ibiltzen dira, Anobizko partian, amalau atso tronpe-ta jotzen zazpi astoren gañia(n)’. No sé más, no sé más.

Lixiba egiten (1984)

Arropa guzie bildu, zikin, arropa zikiñe bildu, ta... labadoriak izeten tziren lekuen? labadorera, emen?... erreka, or daon erre’ortara; alki betzuk paatzen tziren, ola? ol bat? bi ankaki? ta putzu polite, altziñeko aldea ni? ta... an, arropa aik ta, alki artan? xaonaki? dale que le das, dale que... beatu; beatu? te gero... ‘konporta’ erraten giñun guk.

Or, sartö, azpien paatu makil betzuk, ure filtratzeko txorrora, ezberen su(b)a tapatiko baitzioten tel’oiek, ta... bete! goitiaño, goittiaño ez! utzi... bost biatz edo, alturetto at? an paratzen tzen tela bat, aundie, maindere bat? botatzen zakion suko autse, ta suko auts arren gañera? ure beröa, ure beröa.

Ori? hacer cuenta, desinfestantea!... ta ya iduritzen tzelaik? kendu auts ore? aparte? atra... arropa? beis eman erre kara? akclaratu! orduen akclaratu bia(r), aise! egozten³⁰ baitzen? pues, porkerie kentzen tzen aisa, aise, ta... ya gero? barratu sekatzeko! sesi oietan, ta balkona zuenak balkonian... ola.

30 ‘Egosten’ behar genuke hor, antza.

Ta geo, gero bildu? ta aurrea!... Ori, iñein tzen? depende ze famili-klase, aundie, fami-
li luzea zaon lekuen? pues... maizao, bide-iru zien lekuen beño!... ola, bai.

– Eta, arropa nola paratzen zen tinaja horretan?

Pues... maindrea aundiek, goatzeköak balin bezien? artu? te ola! ola...

– Ze arropa klase, eta, zer paratzen zen gainean eta zer azpian eta...

Bai, prokuretzen tzen zurie zurieki, zeatik koloredunek paatzen baziñuen? iten tzen...
pues iguel, dena ola bete! ta... koloresköa? nik eztakit, koloresköa... be artan paratzen
tzen? zeatik, bein biño geiaotan iten tzuen, koloreskuak, tintetu zurie; ori ebitetzeko?
nola konpontzen tziren? enaiz ooitzen nola konpontzen tzien. Nee ama zenak asko
aldis, oi-oi ama!... iten tzuen ori, zeatik gu, gara... amar senide, ta gero txikiek? eta
gero... atetama, abueloak ere, ta... illebetero kasi, bai.

[...] erratauten bezala, koloresköak eztakit zernola ebitetzen zuten, dena... azpien aun-
diek, gero, txikiaoköa: xurie zen bitertio? e... etzen lana, peligro yausenik, biño? kolo-
redune, nik eztakit gero, zeatik... erreki zen bein miño geiagotan... bota ola? ta... tiñetu
zurie, tiñetu. Ori... ebitetzeko? pues, iñein tzuten? seguru aski, ore... ya está: xurie,
dena paratuik zeok? eta emen, balimezuen gauz on bat, o zea... gutxi balio zuen gauze
bat? ta gero koloreskoak? lo más seguro? zeatik filtretzen balimezen? naiz, baliotsuen
arrei... tintetu? etzuen inporta.

[...] beatu, ta gero man jaona, ta... alde batera; berriz man xabona? ta alde batera ta,
xaon orreki guzieki, artu? ta sartu... konportan. Karri itxera? goittire, sukeldian, paa-
tzen tzen ore, por lo general, zeatik... ure beroa egoten tzen gero... suen, laratza! bakizu
zen den laratza? an zintzilike? artu te bota. Txorroa badu arrek? ta azpien paatu...
bertze gauze bat, artzeko, gero, ur ore. Ta... nik eztakit, bazuten denbora... erabakie, ze
denboras, ta ure're... ze, gutis-goittibeitti irikitten gabe!... ez otza ta ez bero, ola.

Mintzamoldeen arteko gorabeherak (1984)

... t'ez gara entenditzen? ya gero, bigarren enkuentroan, irugarnean, ta laurganian ta
oietan, beti obekixao, beño lenbixko txokian?... da pena.

– Bai, batzuetan herri batzuetatik besteetara aski diferentzia handiak izaten dira...

Gero? bat eztakiena peño obeki, artzaugu, seguru aski, zeatik, bat eztakina asten da
ikesi in biarres... kostatzen tzaio geago; guk, ikestagu, aisao! beño, lemixko enkuen-
troan, bastante... 'pez' ibiltzen gara. Orgatik ere... ¿más bien? pena.

– Baina, hurbileko herrietan ez da diferentzia handirik; joaten bazara Urdiain aldera
edo Aezkoara eta negozio bat egin behar baduzu, orduan bai, baina normalean inguru
hauetan eta Ultzama aldean-eta mugitzen zarete, eta orduan...

Ori bai, beño, ara zein urbil daon Basaburua. Gauze franko? kanbieten da, ta Imotz
aldera? igual gexao, o por el estilo, Basaburua ta Imotz... ibil, ibilko, olaxe ibilko dire.
Gero, mendis aata, Zinko Billas ta... orrata? bueno, frankoa entenditzen gara beño,
dena entenditiar giñuke, dena, dena, biño falta da aunitz, dena entenditzeko. Baztanen?
bastante bien, beño Malarreka aldean? gutxao, ta... Bera ta alderdi artaa, Etxalar ta, ta
artaa sartus geostik? gutxao tä. Lo mismo, Barranka aldera, ta ezta distantziik, ze? lau
kilometro!... lau kilometro. Orai, batua edo, ori in biautela denak; bauk ordu! denak
entenditzeko jolasean. Klaro, ez bederen? ezpaitaie.

Ta gero, bi, iru aldiz, lau aldiz... juntetzen tzara ta asten tzara konbertsazioa... bai, en-
tenditzen gara gexago, obekixago, zeatik, emengo itze franko? iñaute aiek eta guk, aiena

ere bai? por ejemplo, ‘esan’ ta gauze oiek, ni, asten banaiz mintzetzen Basaburuakokin? [...] ‘esan’, ta da, gurea da ‘erran’. Ta aiek, igual, ere bai, iñaute ‘erran’, ‘esan’ in biarrean? zeatik ‘erran’ da gurëa. Biño ortako? bear du... enkontratu, franko aldis. Apaiza ta ere ibiltzen dena, tratantëak eta ok? pai, iten dire, zeatik orai emen daude? sarri an, ta... mintzetu zureki, mintzetu aieki? pues... aise, beño emen yayo ta bere ontan gaudenak? gero, lemixko enkuentroa oieki? aiek gureki te guk aieki? ostakuluak lentabixien... lentabixien bai.

[...] eta erris erri, ta orai emen daude? ta gero... bi ordun buruen? daude Basaburuan edo daude... Irurzunen edo ola, ta mintzetzen die euskeas, ta, denak, badakite gutis gorabera, ta oiek entenditzaute aise, zeatik, bizie oiena ola den. Beño tal como ni, emen yayo, ta emendik atra gabe? juntetzen naiz Malerrekakoaki edo oieki? asiko gara mintzetzen? bai, franko bai beño dena ez, dena ez. Bi-iru aldis juntetzen banaiz orreki beraiki? pues, geo ta geigo, arrek artzen die nei? te nik artzen diot arrei, klaro, klaro, klaro.

– Nirekin bezala...

Bai! beire, gero t’aisago! zeatik zuk, itze franko... nik e, nereki mintzetuek? erraten tuzu, zeatik torri zera, bai, ‘erran’, ta lemixi? ‘esan’, ta gauze franko ola. Bastante bien orai entenditzen gara!...

– Nagoen tokian egon behar dut pentsatzen zer-nola erran...

Klaro, klaro, klaro...

– Ahal dudan neurrian, pixkatxo bat horren gisara mintzatzeko edo... bai.

Badie emen? Ultzaman, por ejemplo, ba, yoaten die... dute oiek taller mekaniko bat. Pieza franko erostea? Frantziera, Baionan, ta bearrik uskera... dakite, defenditzen dire ola, b’esberen? bastante... fatal. Da diferentea! ango uskea ta emengua; klaro dela diferentea! beño, bideje ola franko iñes? pues, elkarri (y)a... artzaute, bai.

– Eta, nongoak direla diozu?

Ireizozköak, Ireizozko Tuferreeta... erraten dioten...

– Iraizozko?

Ireizoz, Ultzamako... korle. Ta, motosegadora ta oketaik saltzen tute ta, franko... kartzan dute... Frantzitik, Baiona ta alderdi ortatik; ba uskerakin mintzetzen dire oiek...

– Horrekin konpontzen dira...

Bai, ta gero ta aisago! asi zirelaik? bueno, biño orai, ya? beño dena uskeras. Ta... etortzen die ortik e, onara... eostera... ardilla; ‘ardilla’ bakizu zer den? ‘lana’.

– ‘Lana’, bai.

Ta... uskeras mintzetzen tzien ta uskeras iten tzuten tratuak-eta eme(n)... ta oantxe berëan? ardiek eostera ere? ardi franko saltzen da emendik Frantzie aldera, zernai e orren ardi oietaik. Tratanteak tortzen die? ta, uskeras; pezeta ta sosa ta puñeta? ta...

– ‘Liberak’ erraten dute haiek; ‘franco’ak errateko? liberak.

Pues... ola entenditzen dire, ola entenditzen dire.

Misio-kantu baten apurrez eta apaizez (2001)

Misioneroak izein tzien gipuzkoanoak o etzait ze, beti ola, ola.

– Uste duzu, e?

Bai, bai.

– Orduan, zuk aditu dituzu kantu horiek, e?

Ori, bai, ori bai.

– Baina, haur ttikia zinela?

Bai, gero bertze at kantatzen tzen aunditz, ori beranduxeago ere bai: ‘Ez egon pekatuan, ez egon luzarik’... eztut garbi geiago nola... bear duen euskeras. Beño, ‘ez egon pekatuan, ez egon pekatuan’ bai, emengoa, yoera; ‘ez egon luzarik’ ezta emengoa’re.

– ‘Luzerik’ edo, ‘luzaz’ edo?

Ola, klaro, klaro, klaro.

– Zuk nola erranen zenuke ‘dame tu gracia’?

Man zadezu zure eskerra.

– Ez, otoitzen ari zarelarik, nola erranen zenuke ‘Señor, dame tu gracia’? ‘eman zaidazu’ edo?

Eman tzaidazu zure eskerra, ez?

– ‘Eman zaidazu’?

Emain zedazu, bai.

– ‘Indazu’ ez da hemengoa, ezta?

Ez, ez, ni takitela beñizpin ez, e?.

– Eta ‘utziarazi zadazu, hazme dejar’, hemengoa da?

‘Utzi zaiguzu’, emen ta, launbetetan? bueno! apezak gutxi baitire orai, apezak, ore, gu tugun apezta ta, badauzki bortz, bortz o sei erri. Denetara erdexteko? emen maten du larunbetetan, ta beste errietan? segido-segido, yago. Ta... beti kasik prixeka, ta an, ber, launbetetan? arratsean, aiteguria kantatu in biarrean, iten dugu errezatö. Ta ya igandea ta... besta aundi oietan, Urteberrietan ta...

– Orduan kantatu?

Orduen kantatu.

– ‘Aitagurea’ euskaraz kantatzen da?

Bai, bai, bai.

– Eta, besterik egiten da euskaraz?

Santus ere bai. Aldiz, e? aldi... aldiz; onen, apez onän altziñekoa, giñuna? etzakien ni palote euskeras, ta estudioa asi zen? te ikesi zuen bastante. Ta orduen, bera... nai beizuen ikesi? kasik iyandero kantatzen giñituen, Santus ta oiek denak. Ore, il tzen? au berrie? frailea da? oraingoa dugune?... de vez en cuando.

– Nongoa da?

Au? beretas? Uertekoa, beño da... dominiköa.

– Uharte... Arakil?

Ez! Iruñeköa.

– Euskaraz daki pixka bat?

Ez!... leches! klaro. Onen altzineköak... batre etzakie, ta, ze majo aritzen ze ikesten! ondu zen or, non ikesten da bestela, goitiko erri ortan?

– Larraintzarren edo?

Ez, ez-ez, goiti, Gipuzkoan...

– Leku asko badira, Lazkaon edo...

Ori, Lazkanon; ikesi zue? bueno, ikesi, ikesi, etzuen in. «Pastu bear, tengo que pasar, 14 ó 15 días o, los que sean». Pero nunca podía llegar, a una semana zo cuatro?... luego, por mí o por el hermano se le veía aquí, «Buenos días». «Sí, buenos días». «Eun on, egun on»... seguía, seguía, y a raíz de eso, pues, más a menudo, el padrenuestro y estas cosas, en... en vasco. Pero este, ya cambiamos de cura y... de vez en cuando le da...

– Eta, lehengo hura nongoa zen?

Lengoa ore? (emazteari): ¿de dónde era Kilitu? de Abartzuza.

- Euskaltzalea izanen zen...
- Bai, beño etzakiten, bere itxe arta(n) etzakiten bate, e?

Herrian zenbat familia (2001)

- Zenbat etxetan bizi da jendea hemen? zortzi etxetan edo?
- Ez-ez-ez, utsik badie iru o.
- Hutsik, e?
- Bai-bai, yende gutxi gaude!
- Eta hutsik diren horiek irekitzen dituzte asteburuetan eta bakazioetan eta horrela?
- Ez, bidek ez beñezpin; au, gure... txarte aurreko, aurreko au? au erosi zuen, Iruñeko... De la Cuadra Salcedo edo, ba(k)izu, reportaje ematen tzuen, arren arreba. Beño, yende batzuk, flojoaokoak? ez tite ddió! dena, miseriez betei(k) tago, sesie(k) ta, ¡nada! or, kieto!
- Ba, kasu egiten ez bada eroriko dira...
- Erori? desde luego, bai-bai.
- Itaxurak eta, nola erraten duzue ‘goteras’? itaxurak edo?
- Bai-bai, itaxure, bai, itaxure, goteras.
- Eta, hori usteltzen hasi eta konturatu orduko...
- Zakur betzuk zouzkakiten, a! berri artara? badu, terreno pollitte, zakur zarrok? total, ¡nada! ni, ni una cosa ni otra. Ta, ok? [...], obra apur o zerbait beño, yaus ez! dena, dena zerrikerie... bai, arrotu biar eta, sugeak eta oietaik artzen dute or. Bai-bai.

8. ERRIPA

8.1. Luis Urtasun Pagoto

Erripatik Gaskue eta Saratsara, inguruko mintzamoldeak aipagai (1987)

- Orduan, zu, sortzez, Erripakoa zara...
- Erripeko semea.
- Gendulaingoa ez, beheitikoa...
- Ez-ez, Ripe-Gendulain dire beño, beittiköa, beittiköa. Esto... Erripeko, Itxeberriko semëa, etxalde ona!... ejejeje!...
- Eta, zenbat urtetan joan zinen Gaskure?
- Gaskure? iru urte? iru urte ze? pastu zituten an, Ziaurritzen, enaiz oitzen! ori ez du(t) oituko. Beti egoitzen³¹ näiz nola eman tzieten bizkarrian, aita zenak eman tzien bizkarrian, ortik... ortik? Gaskure; ttikie izein nitzen, ta...
- Hiru urteko mutikoa...
- Zeait ola! iru urte edo...
- Eta gero, Gaskuen, noiz arte?
- Gaskuen? eon gina emezortzi urtes bei, Kaskuen, bai. Bakizu non den Gaskue?
- Bai-bai.

31 ‘Oroitzen’ da hori, zertxobait desitxuratuta.

Ajajaja!... olaxe. Nauzu artu zeait?

– Ez-ez-ez, eskerrik asko.

Bueno, bueno.

– Eta gero, handik, Gasketik, nora joan zineten?

Andik? je! andik Sarasara jua tzen, gue aitte zena.

– Saratsara?

Sarasara... bai! azienda bazutela? eun te... ogei erregu-gari, zuen, errenta; ta jo! asko zela, asko zela. Orduen erregu-gari bazen, erregu-garie, amabos pezta o ola balio zue(n), ta obenien, eee!... uzta bat pastu? ta andik fuera! berris, atzea! Andik gero, Eguaasa, ta ajaja! olaxe, ta gu gera gu artzaiko'do, mutille eo, al dugun bezala, bai. Ñi in, asko serbitue naiz errietan, sobra, ta orai, orai pobre. Joñooo!...

– Tira, baina bizitzeko aski baduzue...

Bai, goseik eztuu pasten, biño, jaaa!

– Adin honetan ez da askorik behar, e?

Goseik eztuu pasten, ta ezttuun, ezttiou nori zorrik, ta lenik enion nik, pixue? ta oain itxea e guria da, in duu beti iñala, zebait ta karri duu, familie azi? te, pisuendako ere aorratu pixkat, ta ola. Eee!... daus ez.

– Orduan, zuk Erripan bakar-bakarrik zure...

Bai, bai, an jaioa.

– Aurreneko hiru urteak bakarrik pasatu zenituen Erripan...

Bai, bai, ola, bai, bai pero...

– Geroztik, beti, Erripatik kanpo...

Bai, kanpo, bai, kanpo, bai; jode! je!

– Zuk ezagutzen duzu, noski, Odietako herri guztietako jendea...

Asko! beño orai ez! oai gazteak eztzut zautzen nik! errie berera, Gaskure yoan ta, eztut zautz-, eztut zautzen ni an; nee adiñetaköa pai, beño? ya, oiek gero gazi ber-, bezte mundure? ta eee!... iñor ez! eta, kanbiatzen da asko.

– Zure gazte-denboran igualtsu egiten zen euskara Odietako herri guztietan?

Igual-igual.

– Ez zen diferentziarik batere...

Ez, batere; itz inko orai, orai iten duten bezala, yolas, igual iten tzen, dena! balle ortan? denean. Gero, ortik? Ultzamara kanbiatzen tzen.

– Kanbiatzen tzen zerbait, e?

Bai, t'Ultzaman ere? erri betetik bestegan asko, asko kanbietzen da.

– Bai, e?

O! bai; beño or ez, Odietan ez, denak igual, igual or, igual, igual, bai. Olaxen.

– Eta hor, Leazkue eta Egozkue eta...

Oietan? kanbietu de, kanbietzen da, ezta ori gure errietako bezala, or, itzea, kanbietzen da asko; olaxen. Ederki.

Eultzia (1987)

– Eta, eultziaz zer zenuen kontatzeko?

Ultzia? mekaguendiez!... kontatzeko asko beño memori txarra; dedio!... Joaten giñen, lemixkoik, t'or auzune, in biar tzen moztu, garie; gero lotu, an, an, an etzen mon-tonik iten. Lotu? ta...

– Eta zerekin mozten zenuten?

Ori... ziken-, zikirio³² edo nola erten tzioten? aparte iten tzuen ori, itxëskin iteko.

– Baina bada erraminta bat mozteko, ez?

Ez-ez-ez-ez, ez-ez, garien lekuen montontto, ba, konoto at iten tzen, iten tzen, ori o, zekalea erraten giñion guk. Ore, ultzitu? zamaz-, zamatu! ta, arreki(n)? sokak, o itseski edo garie... iteko, ba lotzeko. Gero lotu? ta, jode! gero, karri itxera karroan; an tzen monton egiten; karri, itxea, karroan ta ya está. Larrañen? badakizu, bildu? ba, barratu? ta, ala! ultzi eitera! tira! ¡venga! ta, aziendak? biorrak, biorra tironak ultz uzteko. Joder an, buelta asko itaute! azienda, aro gorrien... mantsoa yoaten da, buelta ematera ta, jode!... Geroz, gañet-, gañe kendu, ultzi in tzutelaik ta gañe, kendu? te, ola, sabaiera. Berriz, bildu montona? ta, aja! aizeatu! ajaja!... dedio!

– Hori haizea zelarik...

Klaro!

– Eta, haizea etortzen ez bazen?

E... monton ultzu? te... bendikatzea!

– Esperoan?

Biramuneko; biramuneko, eunean in bear bazuen ba ultzie igual! ezpaziñuen iten, eunero, montontzen tzena, joe! montona... ta, joe! ola, badakizu zer den ori? je! garbitzen bazen larrañe? kontent, berriz eske, ta ala, ta ola... joe!

– Baina, bada erraminta bat hori ebakitzeko, ezta?

Igiteiye! ‘la hoz’ erraten dutena, bai; gero? segaki ere bai; igual orai kanbiatui t’orai, orai makina ittaute.

– Eta, beste eskuko eriak...

A! ta ore? jeje!

– Hor zer paratzen zen?

A! ez mozteko eskue... bai-bai.

– Bai, nola zen hura?

Eztakit ezten oain emen bakarron bat, eztait, e... zoketa, ‘cazoleta’, ‘cazoleta’ erraten tze... erdeas, zoketa; arreki majo, jode! makiña bat artu, pastu kribareki, jode!... sasoi goorra nuen egi(n)teien, afizioa gañea, t’or eondu, ori paratu? te, re! re! re!... igual birauna, erdi egunian etzen lanik? iteie- iiteieki, baki, garie.

– Eta, eultzia zerekin egiten zen? mandoekin, behiekin, edo...?

Nai zenaki, nauzuen beiek? eta nauzuen... biorrak; biorra tire aurrena. Iru lodi or izenez gero, bueltaka oiek dudi pe, ta... or aurrena, beño, idiek eta biorron bat, lodi, ola, ezta biarra.

– Eta, zertatik tiratzen zuten? gibelean zuten trastea...

Ultzie! ba, esto, nola...

– Estra...

Estrazie! estrazie.

– Eta, zerbait paratzen zen estraziaren gainean?

Bai, zap-, kargatzeko, ba, zapatzeko. Gero kanbietu zittuten? ortako? in zittuten makine batzuk; makine... jode! arreki bai, bearko... Valbuenak o, orrek iten zittuen oie-taik, atra zittuen, ta jode! arreki...

32 Gazt. ‘centeno’ da hori.

– Eta, nongoa zen Valbuena hura?

Valbuena? emengoa, esto... Burladaköa; biño... ondatu ziren ya, akaatu zen raza guziä.

– Baina, nik erraten dizut, estrazi zaharrekin, zer paratzen zen gainean karga modura? Eozein gauze! arri-kozkor bat igual...

– Eta, mutil koxkorrek ere igotzen ziren gainera?

Baitte're, baitte're, baite're, bai. Joe!... bai, ta gero [abereak], asten bazien kak iten? pala, paratzen tzen ipurtzuloan? biorrai? ba, esto, begi edo idiei? ta... kakaz, batzor³³ batera, ez zikintzeko, lenbiziko ori.

– Baina, ez didazu erran nola prestatzen zen larraina.

Nola?

– Bai, simaurra edo ongarria botata...

Pues, bota ori? ortaik? ta sekutzen tzelaik? karri palak, edo aotza, naikoa, untzitzeko; ta ya está.

– Baina, erran duzu (kaseteari buelta eman bitartean) kaka hartu, haren gainean ur pixka bat bota eta... nola erran duzu hori? nola egiten zen?

Ori, paatu puxketa, puxketa-puxketa usu-usu-usue, ta, sasi bet, sasi bet gari ta aziendaki? tira! ta, ure botata, ure, azkar ure! ta geiltzen tzen autse bezala, beats-beratsa ta!... or, oi ya ezta ajolik, eta giagoik!... ezta giagoik.

– ‘Usu-usue’ erran duzu; zer da hori?

Usue paatzen tzen... kaka! usu-usue?... ‘espeso-espeso’.

– ‘Sasi bet gari’ ere aipatu duzu...

Bai! sasi paratu? te, prestatu, sasi; lemixko monto aiek, montontto oiek, ori, ongarrie paatu puxkelaka-puxkelaka? usu-usue? ta... gero sasi, ta aziendak tiretu an? ta, ure azkar! ta azienda bueltaka ibiltzen tzen, bueltaka berriz sasi arreaki? ta...

– Sasia zer da? ‘zarza’ edo ‘maleza’ pixkat edo?

(Emazte Micaela muskiztarra): Bai, ostoa, ostoa [...].

Klaro! zarza; ostoa puxka pai [...], azkar galga ta, geiltzen da auxe bezala. Oi-oi, gustura! ba!... ya lo creo, ya lo creo.

Ez kanturik ez otoitzik gogoratu (1987)

– Haur denboran ikasi zenuen kanturen bat? billanzikoren bat edo zerbait?

Ez-ez-ez, peti ibillie denboa guzian oianian! jaio ere, gorki, oianean itzein nitzen ni, dedio! ez-ez, ezpaitut e, ezpaitut eskolik!

– Aditu dut Latasan kantatzen zela ‘Txiribiri txajoneko’... ez duzu aditu holakorik?

Ez, beittu! eztut aittu, ajaja!

– Eta, errezatzen ikasi zenuen euskaraz?

Bai-bai-bai-bai.

– Eta, orain ere, badakizu zerbait? aitagurea edo?

Aitte? ua... uskeras guti: Aitte guria zeruetan tzaudena... santifika bedi zure izena, betor guregana... Pero ya, atzendu zaizkie! atzen zaizkie! Gu, eskolara? joe! eskolara bat ez! biño, apezak? dotriñe ta maten tzuen? ta araa igortzen tziuten; ya... yaus ez.

33 Hori da aditzen uste duguna; ‘bazter’ ote da?

– Eta, doktrina, euskaraz ikasi zenuen?

Bai, bai, bai.

– Erripan ala Gaskuen?

Gaskuen, Gaskuen... olaxe.

– Eta, beste orazioren bat badakizu? salbea edo kredoa edo...

O(i)ek? ba, denak banizkitin, beño, erdeas!

– Euskaraz ez...

Uskeras ez, uskeras... atrako nuzke aurki biño, e! uskeras. Andik gero, denboa askos ibilli nintze ni or, Iruñeköa... errietan, lanean, ta, nola erde-, beti er-, uskeras gutti iten nuen, gutti. Pixkuat, yoan tzaide ori e beño, ee!...

Ardien inguruan (1987)

– Ardiekin ibili zara?

Asko! bai, ta... artzai ona nitzenez? ejejeje! jode! artzaiek, rediez! Kaskuko Gango-
nean pastu tut nik urte asko artzai³⁴, ta... ardiek deiztea ta, «Que te miren, e? que te
miren». Goizean, yeiki? ta, ardiek deiztea; deitzi ardiek? eta ardiek bota ola? ta, lanea.
Ta... ya ibiltzen gelaik atsaldean? nausiek: «Bueno, juan bearko ardiek biltzea». Ola,
ola ibillie naiz... bai.

– Eta, egin izan duzu gaztarik?

Nik ez, txokandriak edo...

– Zure emazteak egin du?

(Emazteari): Micaela... ¿ya has hecho queso alguna vez? ajajaja!... gazta ein izen duzu?

(Emaztea): Nik bai, gazt'egin? been gazta-etxan...

– Eta, ardiak nolakoak ziren? ze kastakoak?

Latxak.

– Adarrak badituzte?

Bai, ba... batek eta besteak? bazegon, bai-bai, badire adardunek, ta... asko, ola. Nik
laut-, iruetaoei, lautanogai buru izein nituen? ta, bista ona o oído ona nuen; ardi guziek
zautzen nittuen nik marrakatik, bai-bai. Nik afizona goordetzen dut ardietara, uf! ika-
garrie!... bai; ta, gero? Kaskuen, Gangorena, egon nitzen an, eun askos, urte askos, ta...

– Nola?

Kaskue Gangonea, ta...

– Gaskuen?

Kasku? Gangonëa, Juangorena.

– A! etxea...

Itxea, bai; il die, il tziren, il tziren berek³⁵. Ba! zarraneki, nagusi zena? ta, semia're il
tze(n), Iruñen ta. Gero, andik? Kask-, esto... Saasan giñauden³⁶ ta, Otsakarko atek? karri
zuen ardisaldo at berrie, da... latza; kanbietu in tzuen txurraki latza, ola ta... t'arreaki?

34 'Aztzai' aditzen ote den gaude.

35 Bitxia da 'berek' hau hemen, baina honela eman zuen berriemaileak, argi eta garbi.

36 Gure hankasartze baten berri eman beharrean gara. Berriemaile honi bilduriko datu batzuk Yrizarri bidali genizkionean, 'giñauden' hau ez, *Nor* saileko 'giñaden' idatzi genuen gure txostenean, Yrizarren lanean (1992, 82. orr.) ageri bezala.

– (Berriemailea eztulka hasi zela-eta): Nekatzen zara, e? egon, egon pixka batean...
 (Kasurik egin gabe, aurrera jarraitu zuen): Bai, nekatzen naiz. Gooratzten tzen? ori, juntetu... ganon (!) eguardie? errie ta: «Joder, no sé, decía, falta un pastor»... «¡Coño! ¿un pastor? en tal sitio –neegatik–, allí tienes buen pastor». Ta juan tzaikiden gizon oi, ta, ya nai nuen torri artzai te, «Baietz». Ta... suerte puñetera: ardiek in tzeizkion denak kolatu³⁷, galdu, ardiek, ta... joe!

– Kolatu?

Klaro!... dañetu; danak, zauden...

– Hondatu...

Bai, bazkal tzeon (?)... ta ori zautzen da, ardie galdu balimäda, badakizu nola zautzen den audo? man gatza, ta, yan tzaten ure; redios! eñ nuen olaixe, berriz eztiote(t) papatu.

– Ea, ea: gatza ematen zaie? ematen zaiote?

Gatza, bai, urtero maten tzekioten gaz pixko at, bai, ardiei; asko ez.

– Eta, hortatik jan eta papoa handitzen zaie?

Ta, galdue balimada ardie? galtzeu, ein ber ortaik; bera, ure ean? ta, kasi geiltzen da enkolaö, makur bat, ta... eunean zazpi iltzen zitzaizkion, denak gal-, ondatuik zauden! Ta yaus ez, eee! galdu in tzun, yaus ez.

– Eritasun askorik izaten dute ardiek?

Ardiek? ez-ez; ardiek, sanoro'de... irautaute. Orai? orrela atzeman ni e! igual... leku txarretan yan ta... intzeki eo, ola? beño, ba!

– Zer? nola? itzeki?

Intze! daolaik, te igual, leku txarra, orduen galtzen dire ardiek, beño, ardie ibiltzen ez... Oai ataute moda: sor zapoak! zapo atzuk men dire oiek³⁸, giblelean irauten zaizkiotenak, ta orai mereziñe bat atra zuten? ori edanazi? te, sanoki garbitu. Bai, olaxe... eerki.

– ‘Zapoa’ erran duzu?

Papöa! örrei erraten diogu papöa, papoa da goraldie? kollat dañue, dañatuik.

– Eta erran duzu orain asmatu dutela erremedio berria, ezta?

Orai bai, eztaiz ze pil-, klasena? pildoratto batzuk men dire, ta aiek, iren-, yanazi, irentsi? te, galtzen dizkote. Gibelian yartzen men tzaizkioten... zapo atzuk, zapotto batzuk, or, ttiki betzuk, ta... artzaintzan garbitzen tzien, dena garbie.

– Erran duzu eritasun horren izena dela...

Ez... kolatu, kolatu ingo da, e, ori kolatui(k) ize bear da, ee!... galduik zela ori e, bera.

– Orduan, horrela eritzen direnean, ‘kolaturik dago’ erraten da?

Bai-bai, olaxe.

– Eta, bada ere hanketan ateratzen zaien zerbait, ez? ematen baitzaie azulete edo berdete edo... nola da hori?

37 Azkueren hiztegian (1969 [1905-1906]): KOLATU: (AN-b), ponerse tísicas las ovejas, con paperas: *devenir phtisiques (les brebis), avec le goitre*. Eta Mariano Izetarenean ere antzera: Tisiak jo. <Ponerse tísicas las ovejas> Gure ardiek kolatu dire.

38 Azkueren hiztegian (1969 [1905-1906]) s-rekin dugu: SAPO: 2.º (BN-s) piedrecillas del hígado, *gravier du foie*.

A! bai-bai, koño!... Muskitzen bazen ardisaldo at? dena sarna eoten tziena beti, beti! ta, etzien iltzen.

– Ez ziren hiltzen, e?

Etzien iltzen aiek, fuerteagoköak zien ardiek; olaxe.

9. GENDULAIN

9.1. Miguel Olaberria Ripa

Ezohiko sarreratxoa (1986)

– ‘Enara’ edo?

Enara eo, bai, alakoa, alako at izein du. Emen, golondrinak? [...] señale gutxi a? ta... ori, e... tzirriñe? tzirriñe da aundiaoköa; ori, gero, bertzea bada, murtzielago.

– Horri nola zaio?

Ejeje! nik ikasi nun? ya ze, aztu zaide. Abuelo, gure abuelo? dena uskeraz eitte, etza-kin erdez.

– Abueloa?

Abuelo, ta... amak, abuelak e gutti, bat ez kasi.

– Nongoa zen abueloa?

Biek erri onetakoak; bat Erripekkoa? beittiko erri ostakoa (sic) ta bertzea emengoa. Bai, ta, atta’re emen beti tzen geo, gue atte’re, etxeko semea? ta emen geiltu ze. Geo, ama Urrizolakoa, au pa, Ultzamakoa; olaxe.

Belar biltzen (1986)

– Belarrak biltzen dituzue?

Bai, lenao bezala, bigöaki.

– Eta, nola egiten duzue lan hori?

Oi? pues, auntza ioan ta onuntza torri? te tia buelta emanta! gero, ber-, irultzeko? berrix, berris be-... bertze alde atean, tira! Gero, zarrea? zarre xea, pastu? ta, oai e pagadirena, bueno! mendien ta beti genitun moldak eta geo samatsean, dena, lemiziko samatsean. Samatsa ein? geo, mallak bete? ta segi, segi ukullure goitti. Ukullue da au, oan bai, txiki balin bada, es igual [...], ukullue da au, beittiköa. Ta, geo? ola? gero uzterreki idie lotu? idi-uzterrien? ta, gurdi txikik? te ttia belarriketa!

– Belarriketa?

Belarketa! e... beie gurdiei lotu? ta, karri karroan? ta se(g)i, kargatzea eta; buelta? ta gero, estrabile, berriz, beste beis karri eske, klaro! t’olaxe? eun guzie. Ta baki? segas, ez oai bezala makineki, baki segas, klaro!... Argitu beño len? eztakit zen, kanpoan? e... sega prestatu? ta, tira! gosari txikie, gosari txiki et in? t’eo, amarretan, bezte gosari aundie. Gosai ttikie zen desayuno bezala, trago at e... gazta pixkuateki edo ola? ta gero, gai aundie eo...

– Almortzu bezala.

A! bai, gosarie aundie; ttikie erraten tzaikion e... lemixikoai? ta gero bezteai, gosari aundi, amarretan eo ola?... eguardien, berriz? itxea bazkaltzea. Au ber ez bueltatzen

itxea ez bazkaltzea, ez; bee artan oi, bazkarietan, balin bezen itzela arbolon bat eo an, asileon (?) ta... siesta pixkat in? ta geo, berriz, berriz duro! berriz e ori... belarra, sekatzeta, sekatzeta? biguakin, buelta eman? ta, ola, ta atsaldean? beste bat zeon? karri, gurdiki, idieki.

– Eta, belar-mozteak ze lan du? belartza batera joan, han segarekin moztu...

Geo sekatu! sekatu ta ekarri, itxea karri.

– Eta, hori urte guziko? negu guziko?

Bai, bai, e...

– Baina, belarrarekin bakarrik ez da aski izanen...

Ordun, gue... gazte-denboan, belar gutti zen; oai da, ya kasi, geëna belarra orai...

Zer eta nola erein (1986)

Beña orduan tzen garie, artoa, ta geo, bertze... zalkëa? ta, bertze gauza batzu pazien orai, ttä ezttie emen apenas e(r)itten.

– Gauza horiek erekitzen ziren lehen?

Bai, baba e, baba ereitzen tzen aunitz, baba ere bai, aunitz.

– Orain ez.

Oai, gutxi? batre! pixkuat bat eo bezte?... eee! orai...

– Eta, oroitzen zara nola ereitzen zen?

Ze, baba?

– Bai, edozein gauza, edo garia edo...

Artu goldea? ta, erdi-erdi? tela atzuk, bat iriki? te bertzea azie botatzen [...], zokoa, ta-ta-ta-ta? geo, geo itten tzen? yorrat-, jorratu, yorrekin iten tzen geio. Yorratzten tze-laik? primederan, martxoan? ya, yorratu. Geo? baki, geo ultzitu... ta olaxe, olaxe zen gauze. Ta, baba [...], baba? ta... zopa, bai, yanari on, ona da ori, buf! indarr aundiköa. Ta eztu... aireak ere, alubie, banabalak? aire auniz du, beño babak gutxi; oben-obena, eltzari guzietan obena? babak, yanez geozti.

– Bai, e?

Yan in biarrean, latz samarra da!... t'olaxe.

Behiak nolakoak (1986)

Oai beiek, emen, eukitten ttuu kuadrán, beño, lenao, mendia ateatzen tzituten tzea. Orai, klase ok ezpaittie... lenaoköak beño... beatsagoak die? ta, esnia gañatzeat? eta, ok itxetik ibiltzen ttuu, larrean bat ez zeatik, nabantz... ta akao, ezta besteik larrean.

– Egunean, zenbat aldiz deitzen dira?

Egunian? goizien bat ta artsean bertze at.

– Eta behi bakoitzak zenbat litro ematen du egunean, batez beste?

Ba! pues amabortz litro, batre... igual, la producción miño bertzeak igual dao guttiakoki? te... amortz bat litro, lengo beiek bazun ta...

– Bata bertzearekin hamabost litro egunean...

Bai. Ez! amaborz litro... ta bai!

– Deitzaldi bakoitzean?

Ez-ez, egunean. Bat igual dao amorz litroki? ta beste at dago bere ogeireki, o... oite-bosteki, biño bertzeak ez.

– Zer-nolako behiak dira hauek, frisoiak edo?

Ba! eztakit... bai, frisonak, frisonak beti.

– Eta pirenaikoak-eta ez dituzue?

Pirenaikoa, oai asi dä, oai asi de... kartzten, bat edo bertzea, beño gazte ok? ba! emen da, pirenaikoa ere lenao, dena pirenaikoa; beño oai? kanbiatu zen yende gaztea? lemizi? suizoak eta gero, oai? frisona da au, ba, ala zao? t'olaxe. Len e zezenak, zezenak, gorri, buf! idieketako zezenak? boo! oai? ezta ja, ja ee. Bueno, bakar txekorren bat edo bezte, ttikik... Oai, gañea, eiten da insimilitu, ezta... zezenik ekar diguten ya³⁹, ipiltzeko (sic)... ametuik etortzen diena(k) ta, sem-, 'la semen' erraten diote, 'semen' edo...

– Bai, era artifiziala, 'inseminación' edo deitzen dena, ezta?

Bai, ori-ori, bai, 'inseminación... artifizial'.

Karro baten osagaiak (1986)

– Aizu, karro baten piezak zein dira?

Karro baten piezak?

– Erranen zenuke? bai...

Andaitze, txiñelak, aldeköa. Geo... geo, tentiak –oiek belar kartzeko izeten die, ten-teak; bat atzea ta bertze at aurea–; geo, baraerdi, ola, apalduta, baraerdi. Bertzëak? klaro, aurea.

– Eta zer gehiago?

Ya eztuu ya geiao.

– Eta, txinelak zer dira?

Txiñelak die... erruedan gañen eoten dienak; errueda emen? bat? emen beste at? ta, aiek, ttiñelan gañen? mataute buelta ar-, uer-, errueda at. Bai⁴⁰.

– Eta aldekoak?

Aldekoak zie bie edo iru, bi aldetan, biek e, an sujetatzen tzutenak, ta geo bertzeak e, asten dire alde-alde? kostillek, naski, kostillek. En, aien erdien ondoan andaitze, tirtzeko.

– A! andaitze; 'timón' ere deitzen dena, ezta?

Bai, 'el timón, el timón' bera, bera.

– Eta, gero, erruedak eta?

Tzirrike, tzirrikek...

– Eta, erdi aldekoa?

Lenaokoak... lenaokoa ba, ardatza? ardatza. Bi errueda? ola bezalako makille bat? ur(e) goiao, klaro! ta emen gero ola, olaxen, zurezköa! zurezköa sartue... dena zurezköa! llanta oi... nola deittiko ore? tzirriken llanta; ore... ore burnisköa, bertzea? dena... zurezköa. Bai.

– Ardatza da 'el eje', ezta?

Bai, ardatza da ejëa.

– Eta, andaitza, aurrealdetik, nondik sujetatzen da?

39 Esaldi honen egiturak bakan samarra dirudi.

40 Azkue (1969 [1905-1906]): TXINAL, 2° (G-and-us), resorte con que se aprietan las cuñas del carro, *ressort avec lequel on serre les coins de la charrette*.

Gandaitze (sic) izeten du zulo at, zuloa, emen, aurrean beste at. Ta, an sartu? ta, an loetsik, bi aldetaa lotu? aldekotaa? da, or eztaielat autsi? ta, tia martxa!

– Eta, horrela karroari lotzen zaio...

Karroan, andaitza sartupe? bai, azpittik, klabija bat sartu? ta, ez atratzeko? ta, tira!

– Aizu, eman dezagun gu biok garela idiak, e?

Bai.

– Ba, hemen, gure gainean paratzen den gauza, zer da?

Uztarrria.

– Eta gero, uztarriaren erdi aldean...

Partuela.

– Hori; nola erran duzu?

Bartu(b)ela.

– Eta bartuelak duen zulo horretan ez da sartzen eta sujetatzen andaitza?

Baaai! bartotza; andaitzetik sartu? e? bartuel oe? ta... geo, bartotza pastu. Zuloa, andaitzek badu bere zuloa [...], zuloa? ta, klabi-, klabija.

– Klabija horrek ze izen du?

Ori? pues, ori, klabija. Ez! klabija ez!... bartotza, uskeraz bartotza; bai, ‘clavija’... erdez da; bartotza. Eztu beztze, beztze okasiorik (!) karroak. T’ori ireki in bear beste ipuruköa! uzterria! gero ipurukua, geo ubela, lotu... tia!

– Uhela da ‘correa’, ezta?

Bai.

– Eta ipurukoa?

Ipurukoa da kopetakoa.

– Idi-burukoa, e?

Bai, kopetakoa deitzen zaio, kopetan jartzeko oi; arrengea-, arrengeana eukitaute!... zer, aek ezpaduzu patzen miñik in diote ubela. Alaxe.

Zaldi baten arnesak (1986)

– Eta, zaldi bat nola janzten da?

A! basta.

– Bai, eta zer gehiago?

Basta at? ta gero, seronak? ta gero badie beste katxarro atzuk: tzamukek.

– Zamukek, bai, ‘gantxoak’ ezta?

Zamukek, bai, orai errataute gantxoak, balak ekartzeko; zamukek izen tzien ta zamuke da...

– Zurak eta ekartzeko, ezta?

Ba, ori-ori! ta bertze aund-, aundi oiek berriz dire? balak eta... kartzeko.

– Eta, tzalma, zer da? ‘jalma’ edo...

Jalma? a! ore... emen, iñik kasi ez bezein bastak; emen basta? ta, geo...

(Andre bat): ‘La montura’ ¿cómo se dice...?

No, no teníamos montura, nunca. Ori, ori idukiko zuten, laixterkariak ibiltzen tziren, eee! zaldi-, zaldiekin e... ibiltzen tzienak. Ba! ta gu emen, asmoa zienak, eitten tzien te kargakoak, Iruñera ioateko ta tortzeko? ta gastu errekaitsu bezala? basta. Geo? seronak, jarri? ber-, ya anitza! ta, an gauza bat? emen beste at? ta, erdien iyo? makome at o gizona? ta segi Iruñea! errekailluk eske. Ta bueltan igual.

- Eta, buruan zerbait ezartzen zaie?
Buruan pañueloa, makumeak...
- Ez-ez, ez, zera, zaldiari edo astoari?
A! kabe-, kabestru! kabestru te erromalea, zea dana, kabestruki? zea dana artu? ta tira!... Oai zaldiek, zaldiei gañan, montuleku(b)a, montulekuak? beste giseko ga-, ga-(?) ekarri izen zen; emen eztuu izendu!
- Leku batzuetan paratzen zuten manta bezalako zerbait...
A!... filda! ore, tortzen tzelaik Iruñetik por ejemplo? gañetik, tortzen delarik [...] bio-rra edo zaldi? igual izateittuk? eta, kendu basta? ta paratzen tze filda; ore da filda. Txintxe bota? ta...
- Eta, horrek bazituen borla batzuk edo?
Baita ere! lenago zituen borla atzuk; bazituen, orixe, borla batzuk e... batzuk gorriek, beste tzuk beltzak...
- Bai, polita izanen zen, e?
Puf!... polita, aise!
- Eta, borlak zertarako ziren?
Pues, lujotako, e... majoago eamateko; orrek bazien, etxeak pasa, segun ze itxetan inik tzeon? iduritzen majoaoköa ta, pobrea balin bezen? pues, txartxaoköa, merkeaokoa.
- Eta, triparen azpiko bastaren uhal horrek ze izena zuen?
Txintxe⁴¹.
- Eta buztanaren azpitik pasatzen den besteak?
Ore? aztalubela.
- Aztal-uhela, e? leku batzuetan erraten dute, ez dakit erdara den baina, ‘tarrea’...
Bai, tarrea, bai, erdera bai, tarrea.
- Eta euskaraz nola erran duzu?
Aztalubela.
- Eta, hankaren azpian paratzen zaizkien ‘zapatak’?
Ferrak.
- Aberea, horretarako, harotzarengana eraman behar da, ezta?
Ori, perratz-, perratzen len bai-bai, aunitz, aunitz; nee abuelo pazakin perratzen.
- Eta, zuk ikusi duzu nola?
Ez, ni txikitxua nitzela, ta abuelo il tzelaik nittuen... zortzi urte? biño aitegrana (?) bazuen katxarro at, puja-, pujamantea? azazkalak kentzeko, muzke, ta, itzeak eta ferra? itzeak eta perra erosi ta, ya geldittuik. Ta [...] ferra? beak laundu? te, abuelok patu perra. Anka patu? lemizko besoa? gero anka? eta tira, martxa. Alaxe zen ore. T’ure ezta, bertzeik, bertze komedik.

Alorrek markatzeko kordela (1986)

- ... ontan? ta, emen bestea? t’orren martxan utzita... erain, kordela, erdi bet kordela.
- Zer markatzeko?
Pues patata, patata o maizea eaitteko! eztuzu entenditzen?
– Bai-bai-bai.

41 Lehenago aipatua, gazt. ‘cincha’.

An ezt-, sartu bar da, por ejemplo, seun ze kanpoan ein bear duzun!

– Bai, alorrak markatzeko, ezta?

Bai, ta gero zu, orren martxan? segi! ta geo, iten tzuleik lerroa? berriz kanbiatu ona.

– Eta, ze izen du horrek?

Kordela.

Zenbait erraminta eta etxe-euskarriez (1986)

Ta olako zea? ta txinguri? te bai, olaxen badie.

– ‘Txinguri’ zer da?

Se(g)a pikatzeköa... txingudi.

– Zorroztekoa?

Bai, oiek, arrien gañean patu? ta kax-kax-kax... pikitziartu? pikatu. Ta geo, xegarri? te potoa; poto arek ba... eztaiz [...], ta, arek tzorroz-, tzorroztu ordun.

– Eta, han, lurrean dagoena, sardea da?

Xardekoa; paatu bear gendio orka [...], uskeraz tsardekoa erraten diou (b)a.

– Eta, paretan dauden gauza horiek, ganbelak al dira?

Sagalak, oiek sagala, sagelak, sagalak; ganbela beitiköak.

– Eta maxaderak ere badira, ez?

Maxadera da ya, erderas da oi.

– Erdara da ‘maxadera’, e?

Bai; emen xagala.

– Eta ‘columna’ edo ‘viga’ horri, nola zaio?

Frontala.

– Eta hauei? ‘viga’ hauei?

Ok ee? ok ee kaprio, kaprioak.

– Eta handienak? nagusi bezalako bi horiek?

Oiek, bai die, pues ori, erran dizutena, frontala, frontala. Ok, berriz? pillareak; ok biak? pillareak.

– Harrizkoak pilareak; gero, ‘viga’ nagusiak, frontalak...

Frontalak.

– Eta beste hauek? nola erran duzu?

Eso... kaguendiez!

– Kaprioak edo...

Kaprioak! kaprioak.

Animaliei deitzeko erak (1986)

– Behiei deitzeko, nola erraten zaie?

Beie.

– Ez-ez-ez, zerean daudelarik: ‘goiti’ edo ‘aida’ edo...

A! goitti, beitti, aat ta onata, t’ala erten tzaio.

– ‘Ezti’ eta hola?

Ezti, ezti tzen atzeatzeko, ta aurreratzeko? aurrea! aida! ta eztiatzeko ezti, olaxe.

– Eta, aurrera egiteko, ‘aida’ eta nola gehiago?

Aida, ta atze-, eztiatzeko berriz? ezti, te muturrean jo pixkat ta ezti atzea!

- Eta ‘goiti’ eta ‘beiti’...
- Bai, goitti, o garbien? beitti igual, akulluak eman? ta bestearen altzoa t’ola.
- Eta, ahuntzei nola erraten zaie?
- Bai, puti, putti, putti, putti batzuk o eztakit ze... putti, putti erran? ta [...] emakume ate(k) ogie, ogie emanta? ta arrotutzen zelaik [...].
- Eta ardiei?
- Ardiei pirri, pri, pri, pri... eztakit ze, eztakit ze.
- Eta oiloei?
- Puuurre, puurre, purre...
- Eta txerriei?
- Kitx, kitx, kitx, kitx, kitx... emen ala, ala zen kostunbre.
- Eta zakurrei?
- Tzakurrei? pues izena; deittu? te...
- Eta katuei, jartzen zaie izen?
- Eee! xapi, edo... ola; xapi bezela da ebateko.
- Izena jartzen zaie katuei?
- Eee! izena ez-ez-ez... beñ’ere ez.
- Zakurrei bai...
- Tzakurrei bai.
- Ze izenak paratzen dira?
- Igual, batei ‘morico’, bertzeai... bezteai igual ‘morico’? bertzeai... bla! ta enbra mali-mezen igual, e! esto... nola erden tzen e ‘la hembra’ pues?
- Emea?
- Ez! ‘morica’; morica ta morico ta... bai-bai. Morico ta gure te, morica?
- Bai, emea baldin bada...
- Emea balin ba.

Inoizko Aurizko eta Gasteizko bideak (1986)

- Burgeten? eta euskaraz nola erraten duzue?
- Burgete.
- Auritz, ez?
- Ez, Burgete, guk beti Burgete erraten giñun, uskeras ta erderas, ya deitzen tzen oyek besteik ez.
- Aitarekin joaten zinen?
- Bai.
- Ze ordutan atera eta nondik, zein herritan barrena joaten zineten?
- Emendik? lemixi Buutañe; gero, andik, Etsaño, ta gero, segi ora, ori, Estiriberko... oiei, nola zaio ore? Zuriandi? artu mend-, mendie –xendak eiten tzien–, mendiko xendak ta, alkortzetik se(g)i.
- Alkortzetik?
- Alkortza, en la xenda. Por ejemplo, buelta eman bearrean? pues, iten tzuten, emendik, emendik bazen Bitoriera xenda; erri ontaik, Bitoriera, xenda.
- Bitoriara?
- Bai, emendik pasten tzen xenda, Bitoriera.
- Bai, e?

Bai, beña ordue izan zie emen; larrañe ontaik pasteittu Bitoriera yoateko, ta, lenao yendea ibiltzen tzen aunitz oñes, orai ez segitzen, beño... or, izein geinbera tartea ba! ortik barna, segi! Kas-, Gaskuen barna? Osakarren o andik pastu? te tira Bitoriera! oñez, klaro! batzuk ba... abreaki! ta bertze tzuk, oñez! abrea zuenak? ba, ongi, ola! je!... Lenao, abrea zuena zen gizona, puuf! or, ba aizetako ori! ta, juaten tzena, oñez.

– Bitoriara joateko xenda nondik pasatzen zen? zein herritatik?

(Galdera gaizki ulerturik, nonbait, Auritz alderako bidez berriro): Emendi, erri ontaik, Gendulaindi; Gendulaindi yoaten tzen Burutañe, Burutaindik Etsaño, Etsaindik... Estiriberko... Zuria(i)n? aren ondotik, eztait. Geo, beztela ze? or tze erria dago? auntzagoa...

10. ERRFERENTZIAK

- Artola, K. (1985). *Ezkabarteko euskara, Iruñeko udal dermioaren ondokoa, Celedonia Zenoz andrearen abotan (Aingeru Irigarairi Omenaldia)*. Donostia: Eusko Ikaskuntza.
- Artola, K. (2014). *Ziorditik Uztarrozeraino, Nafarroan, euskararen hegoaldeko mugetan barrena, 1983an*. Donostia: Aranzadi Zientzia Elkarte.
- Artola, K. (2015). Erroibarko aldaeraren inguruan (1–Ipar Erroibarko mintzairak). *FLV*, 120, 229-276.
- Azkue, R. M. de (1969 [1905-1906]), *Diccionario vasco-español-francés* (repr. facsimil). Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca.
- Bonaparte, L. L. (1863). *Carte des sept provinces basques montrant la délimitation actuelle de l'euscara et sa division en dialectes, sous-dialectes et variétés*. Londres.
- Díez de Ulzurrun, P. (1960). El catecismo manuscrito de Maquirriain de 1828. *Euskera*, V, 377-403.
- Intza, D. (1974). *Nafarroa-ko euskal-esaera zarrak*. Iruñea: Nafarroako Foru Diputazioa.
- Iribarren, J. M. (1984). *Vocabulario navarro (nueva edición preparada y ampliada por Ricardo Ollaquindia)*. Iruñea: Bianako Printzea instituzioa.
- Izeta, M. (1996). *Baztango Hiztegia*. Iruñea: Nafarroako Gobernu.
- Pagola, R. M., Alkiza, E., Beola, A., Iribar, I., & Iribar, J. J. (1996). *Bonaparte ondarereko eskuizkribuak-Hegoaldeko goi-nafarrera*. Bilbo: Deustuko Unibertsitatea (Deiker) & Euskal Ikaskuntzen Institutua.
- Yrizar, P. de (1992). *Morfología del verbo auxiliar alto navarro meridional*. Iruñea: Euskaltzaindia.

